

DE ZORG GOED ONDER DAK UNIEKE ARCHITECTUUR VOOR UNIEKE BEWONERS

DA
AD



'DAAD heeft de participatie-ideologie getransformeerd naar het heden.'

Hedy d'Ancona in juryrapport over transformatie Nieuw Woelwijck



3 **'GEEF ONS DE RUIMTE HET ANDERS
TE DOEN'**
IN GESPREK OVER ZORG EN VASTGOED

Inleiding

7 **ZORG IN BEWEGING**

Interview

9 **EEN EIGEN VISIE**
**CEES HESSE OVER HET ONSTAAN VAN
HOEVE BOSCHHOED**

Interview

11 **SNELLE SAMENLEVING, LANGZAME STENEN**
**AALTJE BAKKER EN CEES SCHOTSMAN
OVER HET HUIDIGE BOSCHHOED**

Thema

15 **CONTEXT EN PROGRAMMA**

Interview

19 **UIT LIEFDE VOOR DENNIS**
**TRINEKE EN MARTIN VAN DER MEER
OVER HUN ZORGBEDRIJF**

Thema

21 **FLEXIBILITEIT**

25 **WAAR DE NOOD HET HOOGST IS**
**BRAM ABBES EN DANNY BODE, 'BOUWERS'
VAN HET LEGER DES HEILS**

Thema

27 **PROCES**

31 **VASTHOUDEN AAN DE EIGEN VISIE**
**TRIX HIEMSTRA EN THEO HOEKSTRA
OVER HET GOEDE LEVEN**

■ DAAD Architecten bestaat ruim twintig jaar. Een moment om terug te kijken op een periode met een grote diversiteit aan projecten. Een groot aantal projecten heeft veel aandacht gekregen in publicaties. Andere projecten zijn themagewijs in beeld gebracht in de DAAD Cahiers. Terugkijkend op ons oeuvre bleek dat één type project onderbelicht was gebleven: de projecten rond de zorg. En dat terwijl DAAD Architecten met veel plezier en tot tevredenheid van velen, projecten heeft mogen realiseren – in een nauwe samenwerking en 'co-creatie' met opdrachtgevers, bewoners, adviseurs en aannemers. Het bureau – met haar oorsprong in bureau Kalfsbeek – heeft de afgelopen twee decennia nadrukkelijk een eigen koers ingeslagen en een werkwijze ontwikkeld waarin de dialoog met opdrachtgever en gebruiker centraal staat. Het doel is niet het realiseren van een vooropgezet eindbeeld of handschrift, maar het samen zoeken naar een passende en unieke oplossing. Het uiteindelijke ontwerp is het resultaat van die gezamenlijke reis. Juist in zorgprojecten is veel ervaring opgedaan in dit proces. De unieke factoren en specifieke kennis die binnen opgaven rond zorg spelen, maken dat elke proces begint met het nadenken over de juiste route om tot een optimaal resultaat te komen.

Bij wijze van inleiding voor dit Cahier hebben we een rondetafelgesprek georganiseerd met een aantal experts om daarmee de thema's in beeld te brengen die de komende jaren van belang zijn bij de ontwikkeling van nieuwe projecten in de zorgsector.

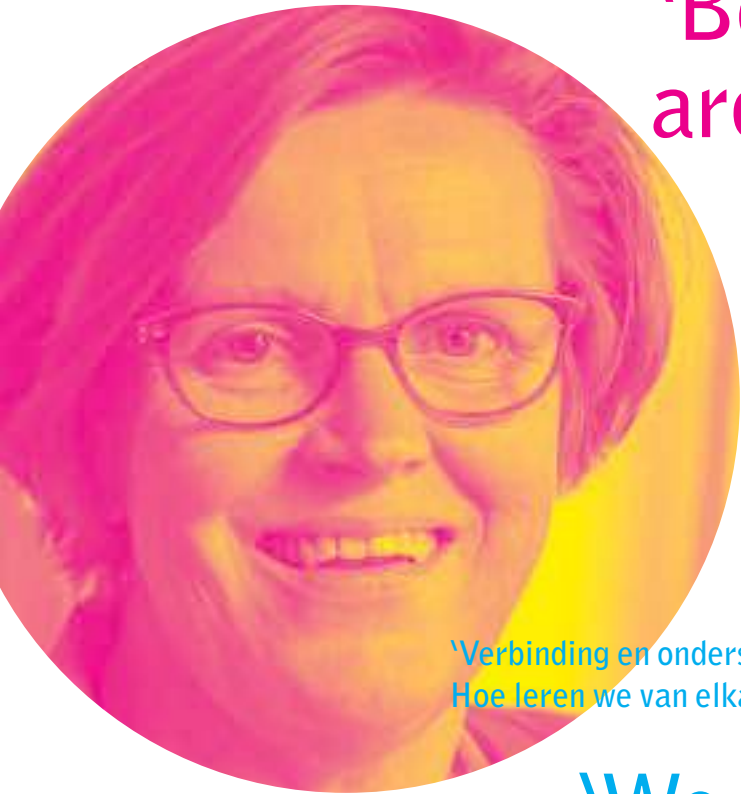
Vervolgens laten we aan de hand van het verhaal van onze opdrachtgevers zien wat het betekent om in deze roerige sector vastgoed te ontwikkelen. Wat het betekent om te ondernemen in een wereld waarin regelgeving en financiering voortdurend wijzigt. Waarbij de zo hoognodige zorg moet worden verleend, maar waar het zoeken is naar een geschikte oplossing om de zorgen van de buurt weg te nemen. Maar ook het verhaal van een echtpaar dat maar geen geschikte plek kan vinden voor hun kind en zelf de stoute schoenen aantrekt om dit zelf te creëren. En ze zijn zeker niet alleen.

We hopen dat met deze publicatie mensen aangemoedigd worden en geïnspireerd raken, met name ook door de verhalen van opdrachtgevers die het aandurven hun eigen weg te gaan en unieke oplossingen te bedenken voor hun unieke bewoners.

Ten slotte willen we iedereen bedanken die ons behulpzaam was bij de samenstelling van dit Cahier. We zijn dankbaar en trots dat deze betrokken opdrachtgevers tijd hebben willen vrijmaken om ons deelgenoot te maken van hun drijfveren en de ervaringen die ze in de dagelijkse praktijk hebben opgedaan.

Titus Mars, DAAD Architecten

'Beter luisteren is iets dat architecten moeten aanleren.'



Karin Kalverboer,
directeur Zorg Innovatie Forum

'Verbinding en ondersteuning zijn belangrijk.
Hoe leren we van elkaar?'



Jetske van Oosten,
Stimuleringsfonds Creatieve Industrie,
programmaleider Zorgprogramma

'We bouwen niet voor
niets bepaalde kamers
een op een na.'



Titus Mars,
architect/partner DAAD Architecten

'We bieden oplossingen waar niet om wordt gevraagd!'



Anne Hilderink,
beeldend kunstenaar en initiator
en ontwikkelaar Coöperatie

'Er lijkt dus sprake van een
kanteling met nieuwe rollen
van partijen.'



Rob Hendriks,
architect/partner DAAD Architecten
(gespreksleider)

'Pas als we een hele concrete
vraag stellen, wordt men
politiek wakker.'



Henk Karst,
ouder van gehandicapt
kind

'We moeten niet de louterende werking
van de crisis onderschatten: mensen
zijn ontegenzeggelijk creatiever
geworden.'



Noor Mens,
schrijfster van onder andere De architectuur
van de ouderenhuisvesting/ De architectuur
van het psychiatrisch ziekenhuis/ Health care
Architecture in the Netherlands

'GEEF ONS DE RUIMTE HET ANDERS TE DOEN' IN GESPREK OVER ZORG EN VASTGOED

Op een zomermiddag in Zwolle verzamelen zich, op uitnodiging van DAAD Architecten, vijf bijzondere personen bij een rondetafelgesprek over het onderwerp huisvesting in de zorg. Onder leiding van Rob Hendriks en Titus Mars van DAAD Architecten buigen zij zich over het Nederlandse zorglandschap. Welke ontwikkelingen zijn er gaande en hoe kijken zij daar tegenaan? Wat is de agenda voor de komende jaren? De conclusie is er een van hoop: er ontstaan kansen om huisvesting met zorg anders vorm te geven. Met meer aandacht voor de menselijke maat dan in het verleden vaak het geval was. 'Geef ons de ruimte om het anders te doen.'

Opgetekend door Kees de Graaf

■ Uit de voorstelronde blijkt dat de deelnemers aan het gesprek op geheel eigen wijze bij het brede onderwerp van 'zorg en vastgoed' zijn betrokken. In Kloosterburen, tegen de Waddenkust aan, is Anne Hilderink initiator van een dorpencoöperatie, die onder meer een bejaardenhuis heeft gekocht en daar nu wonen met zorg aanbiedt. Wegtrekkende voorzieningen in dit krimpgebied maakten het noodzakelijk het heft in eigen handen te nemen. 'Wij benaderen mensen vanuit vitaliteit en zetten in op leefbaarheid voor een groter gebied. Dat leidt tot een andere organisatie van de zorg.'

Noor Mens heeft de afgelopen jaren veel over zorgarchitectuur geschreven, met onder meer internationale publicaties over ziekenhuizen. Ze werkt nu aan een proefschrift over de waardering van naoorlogse woonwijken; gebieden waar ook de nodige zorggebouwen van bovenaf zijn gepland. En die nu aan vernieuwing toe zijn.

Jetske van Oosten ondersteunt ontwerpers bij actuele vraagstukken in de zorgsector binnen het programma Zorgomgeving van het Stimuleringsfonds Creatieve Industrie. Zo werken ontwerpers aan nieuwe concepten voor tijdelijke huisvesting van mensen met een lichte zorgvraag. Het Stimuleringsfonds schreef hiervoor een open oproep uit (Het Nieuwe Gasthuis) en vroeg daarmee onder meer aandacht voor het opdrachtgeverschap: 'Wie pakt deze opgave op?' Karin Kalverboer probeert eveneens de vernieuwing in de sector aan te jagen en doet dat onder meer via het Zorginnovatieforum dat zij tien jaar geleden oprichtte (en inmiddels 37 partners telt). Zij constateert dat de zorg volop in beweging is en zeker in Noord-Nederland op de agenda is gezet. De focus wordt breder, nu het sociaal domein bij gemeenten is neergelegd. 'Maar ook omdat het betrekken van onderzoek en onderwijs daarbij steeds belangrijker worden. En we steeds meer burgerinitiatieven zien, die vanuit de vraag en behoefte van mensen tot andere invulling en samenwerking relaties leidt. Verbinding en ondersteuning zijn dan belangrijk. Hoe leren we van elkaar?'

Zo'n particuliere opdrachtgever is Henk Karst, die als ouder van een gehandicapte dochter al enkele jaren op zoek is naar een geschikte woonvorm voor jongvolwassenen. Die gaat hij nu zelf ont-

'Er is een proces -
vernieuwing
gaande.
We moeten echt
ontschotten'

wikkelen: 33 appartementen op een locatie in Hoogeveen, samen met zorginstelling Philadelphia en woningcorporatie Domesta. 'Ik ben onder meer bij alle overleggen bij de gemeente; heb de rol van waakhond – iedereen scherp houden. Er zijn negen afdelingen bij ons plan betrokken, ik houd in de gaten dat ze goed met elkaar communiceren.'

Het gezelschap wordt gecompleteerd door architecten Rob Hendriks en Titus Mars van DAAD Architecten. Met hun bureau hebben ze bijzondere zorgprojecten gerealiseerd. Uiteenlopend van grotere gebiedsontwikkelingen tot kleinere zorgprojecten, met een voorliefde voor complexe vraagstukken die soms vragen om een onorthodoxe aanpak. Zij vinden het bijzonder om nu in gesprek te gaan met mensen die vaak heel persoonlijk bij de ontwikkeling van de zorg zijn betrokken.

NIEUWE TIJDEN?

Rob Hendriks laat bij het begin van het gesprek aan de hand van het voorbeeld Nieuw Woelwijk in Hoogezand zien dat DAAD Architecten op andere manieren bij zorgprojecten wordt betrokken. DAAD ging hier eerst aan de slag met een uitgebreide analyse. 'Dat gaf vertrouwen bij de opdrachtgever om samen met een eerste deelproject van veertien woningen op het terrein aan de gang te gaan. Dat gaf ons de kans om een traject in te gaan en samen onze leermomenten te organiseren.' Er lijkt dus sprake van een kanteling met nieuwe rollen van partijen. Wordt dat herkend? Volgens Noor Mens is deze andere rol van de architect een teken van de nieuwe tijd: 'In plaats van dat de architect aan de slag moet gaan met een uitgebreid programma van eisen van een projectmanagementbureau, komt hij veel eerder in beeld. Om mee te denken over waar behoefte aan bestaat.'

Ook Anne Hilderink herkent de nieuwe manier van werken: 'Er is een procesvernieuwing gaande. We moeten echt ontschotten, hebben we in Kloosterburen gemerkt. Juist in een krimpddorp moet je de vrije ruimte opzoeken. In ons geval werden we daartoe gedwongen doordat de samenwerking met een woningcorporatie en zorginstelling stuk liep. Maar achteraf ben ik daar niet rouwig om, omdat je door dat soort afspraken ook gevangen kunt worden.'



DAAD Architecten in gesprek met bewoners, ouders en zorgverleners voor de huisvesting van bewoners met een handicap of beperking in Hoogeveen.

Daarnaast spelen er volgens Hilderink nieuwe inhoudelijke vraagstukken, zoals de vraag naar meer flexibiliteit. We zijn bijvoorbeeld op zoek naar concepten waardoor gebouwen mee kunnen bewegen met de toekomst en niet meer "hermetisch" zijn afgesloten. Ook hergebruik is daarbij een belangrijk vraagstuk: kan bestaand vastgoed inspelen op nieuwe eisen?

De verschuiving van rollen en verantwoordelijkheden in de zorg betekent nog best een zoektocht, aldus Jetske van Oosten:

'Wij hebben bij de studie naar "Het Nieuwe Gasthuis" bijvoorbeeld gemerkt dat de verantwoordelijkheid voor de lichte zorg nergens echt goed is belegd. Dan moet je daarnaar op zoek. Ontwerpers kunnen daar een belangrijke rol in spelen en nieuwe zienswijzen introduceren.'

Soms is het noodzakelijk om de vernieuwing min of meer hard - handig af te dwingen, zo geeft Henk Karst aan: 'Ik heb gemerkt dat gemeenten vaak niet goed weten waar ze over praten. Dat leidt ertoe dat de groep waar ik huisvesting voor zoek, namelijk jongvolwassenen met een beperking, wordt vergeten in de beleids - praktijk. Pas als we dan een hele concrete vraag stellen – wij zoeken ruimte voor 40 kinderen die willen wonen – wordt men politiek wakker en gaat men erover nadenken.' De lobbyfunctie die hij vervult moet dus zeker niet onderschat worden: 'Ik merk in de gemeentelijke praktijk dat de aandacht automatisch naar de oude-

'Je moet als architect anders in je rol gaan zitten.'

renzorg gaat. Terwijl het erom gaat dat alle bevolkingsgroepen een plek kunnen vinden.' Wat Karst betreft is de sector tegelijkertijd over-georganiseerd: 'We bieden oplossingen aan waar niet om wordt gevraagd.'

Het is een signaal dat Karin Kalverboer herkent: 'Er valt nog veel te winnen in het echt luisteren naar wat mensen nodig hebben en spreken van een gezamenlijke taal en zoeken naar een daarbij passende benaderingswijze. Er wordt veel over mensen gepraat en niet met hen. Laten we de ervaringsdeskundigen zélf aan het woord laten. Goed luisteren naar de werkelijke wensen en behoeften van mensen. De professionals hebben daarbij de taak om zelf nog veel meer de verbinding te zoeken. Een gemeente heeft bijvoorbeeld een meedenkende rol in de conceptfase, maar uiteindelijk ook een handhavende rol – die verschillende loketten kun je niet meer los van elkaar zien.'

Het beter luisteren is volgens Van Oosten ook iets dat architecten moeten aanleren: 'Bij het onderzoekstraject "The Art and Science of Dementia Care", dat we samen met zorginstelling Cordaan in Amsterdam hebben verricht, hebben ontwerpers een paar maanden lang op de psychogeriatrische afdeling gewerkt. Om van daaruit te ontdekken dat bewoners met dementie ervaren wanneer ze met planten bezig zijn – en er dus behoefte was aan een tuinkamer. Daar moet het gebouw dan op worden aangepast.'

MEER DAN WONEN ALLEEN

Het wonen speelt een zeer belangrijke rol wanneer het over de kwetsbaren in de samenleving gaat, zo wordt aan tafel geconcludeerd. Toch is dat volgens Anne Hilderink niet het hele verhaal: 'Het gaat ook om zien en gezien worden, om plekken waar je kunt bewegen, om werk waarin je je kunt ontwikkelen. Een dorp als Kloosterburen blijkt daar een prima omgeving voor te bieden. Het is er veilig en overzichtelijk en men kent elkaar. Er blijkt allerlei werk voor de gemeenschap te kunnen worden verricht. Dat draagt bij aan de leefbaarheid in het dorp.'

Het is een ontwikkeling die breder gaande is, signaleert Karin Kalverboer: 'Het gaat om het ontwikkelen van een een gezonde leefomgeving, waar mensen zich veilig voelen en die stimuleert tot beweging en erbij horen. Dat kan bijvoorbeeld ook in stadsbuurten, waar mensen betrokken kunnen worden bij het onderhoud van groen en gebouwen. We hebben dat nu van bovenaf streng gereguleerd, maar kunnen mensen daarin meer zelf laten participeren. Zodat er voor een grotere groep een nieuw perspectief ontstaat en men zich ook meer verantwoordelijk voor elkaar en de omgeving gaat voelen.'

De inrichting van de openbare ruimte is daarmee ook een belangrijk aandachtspunt: hoe bewegen mensen zich in en om de woning, wat zijn hun vaste patronen? Jetske van Oosten: 'In Rotterdam ontdekten ontwerpers tijdens het onderzoek "Dementie in de Openbare Ruimte" hoe belangrijk het is dat mensen met dementie een vast "ommetje" in de omgeving kunnen maken. En om daar met de inrichting van de wijk goed op te kunnen inspelen. Dan moet je dus scherp kijken naar wie er in de wijk wonen; wat drijft hen. Daarvoor moet je als ontwerper wel een bredere blik hebben én zelf met mensen in gesprek durven gaan.' Dat laatste herkent Rob Hendriks: 'Je moet als architect anders in je rol gaan zitten. Er is ergens een kwestie waar energie op zit: wat kan hier aan de hand zijn? Daar wil ik me bij aansluiten. Uiteraard in de hoop dat er uiteindelijk een project uit voortkomt, maar het gaat erom in die eerste fase mee te denken.'

In Kloosterburen hebben ontwerpers die actieve rol ook gepakt, geeft Anne Hilderink aan: 'Twee architecten zijn erbij betrokken geraakt en ontwikkelen mee, ze hebben daarmee hun eigen project gegenereerd. Door mee te denken over het traject hebben ze dat vormgegeven en konden wij op onze beurt ook weer geld binnen halen.' Hendriks: 'Met de architect gaat het vliegwiel draaien.' Henk Karst heeft deze bredere ambitie ook voor het woonproject waar hij in Hoogeveen mee bezig is: 'We gaan in de volgende fase van de ontwikkeling zeker ook contact leggen met de omliggende wijk. Ons project maakt sowieso deel uit van een grotere gebiedsontwikkeling. Door contact te leggen met de omgeving willen we ideeën ophalen om daar mogelijk het gebouwontwerp op aan te passen. Van de architect vragen we om in dit verband creatief mee te denken over oplossingsrichtingen en eventuele alternatieven.' Hilderink: 'In Kloosterburen hebben we daar ateliers op locatie voor georganiseerd, drie keer twee dagen op locatie – met huiswerk. Die studietrajecten vonden tien en zes jaar geleden plaats, maar zijn nog steeds de basis voor ons project.'

Kalverboer: 'Voor dergelijke processen bestaat geen blauwdruk, maar er zijn wel ingrediënten die steeds terugkomen: met elkaar leren, kennis delen en daardoor sneller vooruit komen.' Ook rond thema's als flexibiliteit is het volgens Noor Mens goed om hier met elkaar over van gedachten te wisselen: 'Wil je zorg op maat leveren, dan moet je je inleven in die specifieke doelgroep. Daar staat tegenover dat hele specifieke oplossingen voor één unieke groep ook haaks kunnen staan op de wens van aanpasbaarheid. En ook wordt wel geconstateerd dat extreem flexibele gebouwen nauwelijks meer een eigen architectonische uitstraling hebben; de

'De aloude begrippen "professional" en "leek" gaan op de schop.'

identiteit komt op de tocht te staan. Daar moet dus gezamenlijk een balans in gevonden worden. Overigens zijn dit onderwerpen die in de zorg al decennia lang spelen. Veranderingen in deze sector blijven lastig te voorspellen; hoe kun je daar met gebouwde concepten op inspelen? Sowieso lijkt het aanbieden van een zekere overmaat een goede zaak.'

Rob Hendriks vult hierop aan: 'We moeten wegblijven van systemen die flexibiliteit beloven. Wij geloven veel meer in vertrouwde typologieën die zich door de tijd heen hebben bewezen, zoals het erf. En in het maken van lange termijn kwaliteit.'

ERVARING VAN DE RUIMTE

Een andere stelling die wordt onderschreven door de deelnemers is dat 'beleving' een steeds belangrijker thema wordt, ook in de zorghuisvesting. Jetske van Oosten: 'De ruimte om ons heeft zoveel effect op ons. Lastig te vangen, maar wel essentieel.' Kalverboer: 'De woonbeleving wordt heel belangrijk. Zeker bij mensen die intensieve zorg nodig hebben; hoe ervaren zij de ruimte om zich heen – dat moet prettig zijn. Mensen zijn gesteld op hun autonomie en privacy. Gebouwen moeten geborgenheid oproepen.'

Karst: 'Dat gaat om hele kleine dingen, bijvoorbeeld om de vorm van de ramen. Kinderen die minder goed diepte kunnen zien, blijven weg van ramen die tot de vloer lopen en hen een ongemakkelijk gevoel geven. Maar ook bijvoorbeeld geluid; houtskeletbouw is dan niet handig. Sommigen mensen kunnen heel slecht tegen harde muziek, daar moet een gebouwontwerp rekening mee houden.'

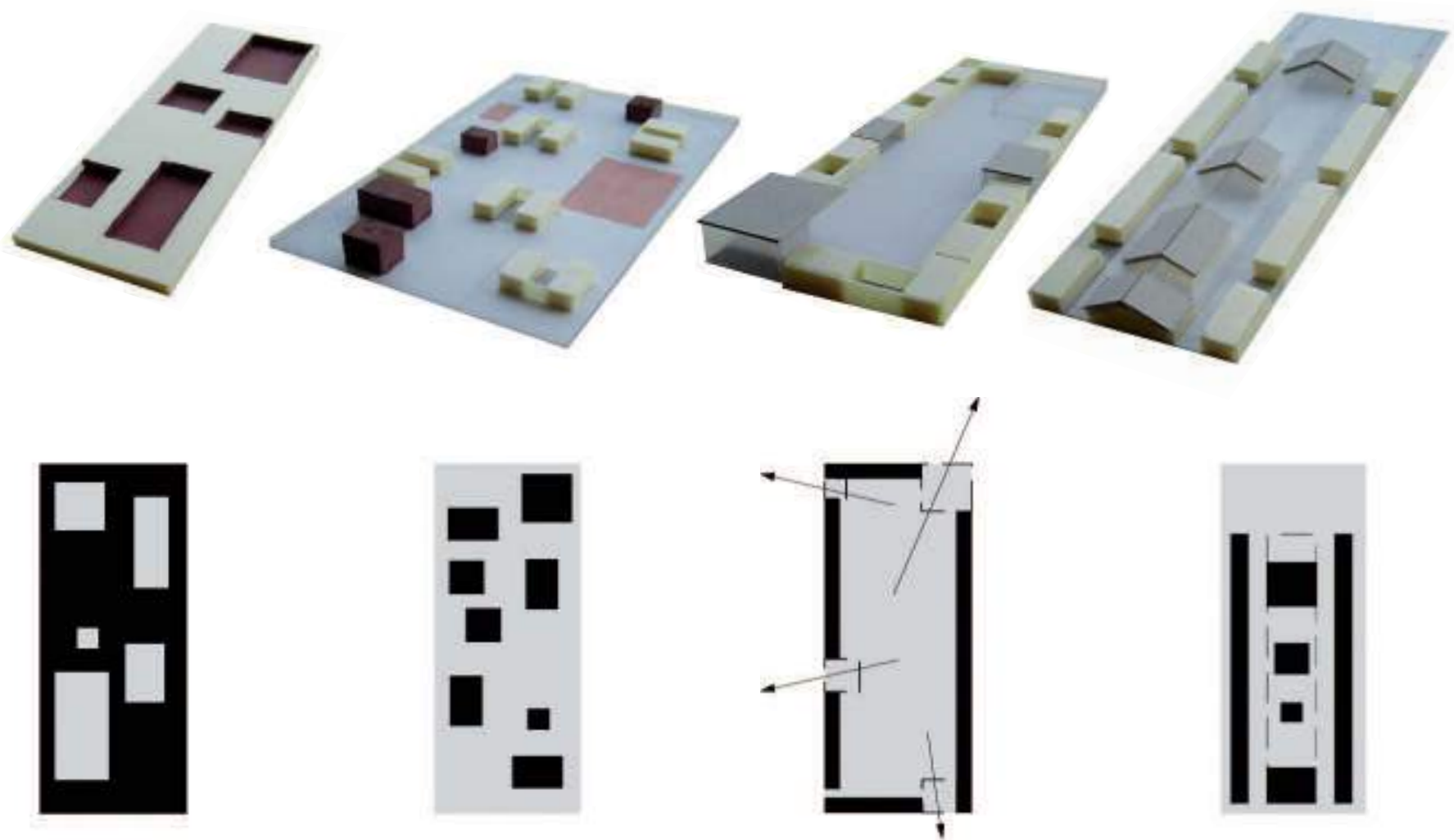
Met daarbij wel een goed oog op de financiën, want uiteindelijk kost alles geld. Wij willen in Hoogeveen bijvoorbeeld onder de huurgrens van 592 euro blijven, om de woningen zo breed mogelijk te kunnen aanbieden.'

Ook op dit punt kan een architect een bijdrage leveren, al onderzoekend, zo geeft Titus Mars aan: 'We moeten elkaar ook op dit punt beter leren begrijpen. Wat is een ruimte bijvoorbeeld voor iemand met autisme. Wij bouwen niet voor niets bepaalde kamers één op één na, om te kijken hoe mensen daarop reageren.'

Hendriks: 'Tot aan badkamers voor tien personen aan toe, 100 vierkante meter groot. Soms leidt dat ertoe dat een voorlopig ontwerp echt even helemaal op de schop gaat.' Kalverboer wijst ook in dit verband op de noodzaak om te blijven leren: 'In Midwolda is door woningbouwcorporatie Het Groninger Huis het Logeerhuis De Kleine Haven gebouwd. Het gebruik daarvan leidt – al logerend – voortdurend tot kleine aanpassingen. De kennis daarover – wat zijn betaalbare oplossingen en voorzieningen – komt ook elders weer van pas.' Hilderink: 'Het hoeft ook niet allemaal in één keer goed te zijn. Het is een bewegend en dynamisch proces.'

BETEKENISVOL ZIJN

Een laatste thema dat wordt aangeraakt betreft de opkomst van het particulier initiatief in de zorg. Hendriks: 'We zien bijvoorbeeld steeds meer ouders die het heft zelf in handen nemen. Is dat armoede of juist rijkdom?' Noor Mens: 'Ik denk dat het in veel gevallen uit een bepaald soort frustratie voortvloeit, maar als het project wel lukt levert dat vaak wel iets heel moois op. Het is een onlosmakelijk deel van de transitie die we doormaken.' Volgens Karin Kalverboer is er echt sprake van een nieuw elan: 'Veel mensen willen betekenisvol zijn en ook iets doen voor een ander. We gaan daardoor allerlei nieuwe tussenvarianten zien.' Hilderink: 'De aloude begrippen "professional" en "leek" gaan op de schop. Als wij verandering willen, moeten we dat zelf bewerkstelligen.' Karst: 'Ouders worden steeds creatiever! Ik zie het aan mezelf: ik begin over tien jaar een Begijnhof, voor mezelf en een aantal gelijkgestemde ouderen – waarom niet?' Jetske van Oosten wijst erop dat ook deze beweging zich breder in de samenleving af-



Met behulp van verschillende ruimtelijke modellen wordt samen met de opdrachtgever het programma van eisen onderzocht.

speelt: 'Zo vond in Utrecht een groot tweejaarlijks congres plaats over de toekomst van de "commons", oftewel burgerinitiatieven, met thema's als zelfbestuur, coöperaties en institutionele verandering.' Hendriks: 'Op allerlei vlakken is sprake van een nieuwe kijk op de wereld. Ik ben blij dat die nieuwe tijd is aangebroken. Hoewel er opvallend genoeg ook parallellen zijn met hoe we zaken honderd jaar geleden in dit land organiseerden; met diversiteit, stapsgewijs en zonder grote systemen. Gaan we terug naar toen?' Volgens Karin Kalverboer is daar geen sprake van: 'De condities veranderen steeds en ook nieuwe technologische mogelijkheden dienen zich aan. En we maken volop gebruik van de middelen van nu.' Hilderink: 'Laten we wegblijven van de nostalgie.' Volgens Noor Mens moeten we in dit verband niet de louterende werking van de afgelopen crisis onderschatten: 'Mensen zijn ontegenzeggelijk creatiever geworden. Er is bijvoorbeeld ook meer aandacht gekomen voor herbestemming van bestaande gebouwen. Niet alles hoeft meer met nieuwbouw te worden opgelost.' Anne Hilderink heeft die laatste ervaring heel duidelijk in Kloosterburen. Een jaren zeventig bejaardenhuis – dat zichzelf aanvankelijk als foeilelijk betitelde – bleek opmerkelijk genoeg toch in staat om te dienen als eigentijdse woonvoorziening: 'Dat gebouw slurpte jaarlijks een ton aan energiekosten op. Door daar nu eerst in te investeren, kunnen we uiteindelijk ook de huren weer omlaag brengen. Ook op een thema als duurzaamheid loont het om mensen met uiteenlopende disciplines samen te brengen.' Daarbij had Kloosterburen het voordeel dat zich in het dorp nieuwkomers vestigden met frisse ideeën: 'Dat bleek heel duidelijk bij het op-

'Het gaat niet om het precieze eindpunt, maar om de weg erheen.'

stellen van de Dorpsvisie Kloosterburen in 2003. Het dorp bleek veel diverser samengesteld dan gedacht. Zij bleken internationaal te denken en bijvoorbeeld de verbinding met kunst en cultuur te leggen. Dat zorgt ervoor dat wij niet in de valkuil trappen om te veel naar binnen te gaan kijken. Samen zijn we het gesprek aangegaan wat we van waarde vinden voor de toekomst. Dat samen herkennen en erkennen geeft de beweging om zaken van de grond te krijgen. Het "waarom" is daarbij het meest van belang, niet het "wat" of het "hoe". Titus Mars: 'Het gaat niet om het precieze eindpunt, maar om de weg erheen.' Een dergelijke benadering is voor sommige opdrachtgevers in de praktijk nodig, zo geeft Rob Hendriks aan: 'Wij gebruiken "modellen" bijvoorbeeld echt als studiemiddel, het zijn nadrukkelijk geen eindproducten. Ook om daarmee consequenties van bepaalde keuzes te laten zien. Maar we zien ook vaak genoeg bij architectenselecties dat er om een visie wordt gevraagd, maar men verwacht dan een uitwerking in een ruimtelijk plan.

Die kan raak zijn, maar ook mis. Wij vinden het veel belangrijker om met een opdrachtgever in gesprek te gaan over wat de kwestie is. Dat zouden naar mijn idee veel meer architecten moeten doen.' Volgens Jetske van Oosten ligt de bal echter ook nadrukkelijk bij de opdrachtgevers zelf: 'Het Stimuleringsfonds start daarom binnenkort met een Academie voor opdrachtgeverschap in de zorg, met onder meer excursies. We merken dat er aan die kant ook veel vragen leven. Door daar ook ontwerpers bij te betrekken willen we de dialoog verder op gang brengen.'

Inleiding

ZORG IN BEWEGING

'Omgeving en zorgvraag bepalen in belangrijke mate de antwoorden die worden gevonden.'

■ Het behoeft weinig betoog dat de zorg in Nederland enorm in beweging is. Veranderend overheidsbeleid speelt daar een belangrijke rol in. Maar ook bij andere partijen in de zorg vinden vernieuwingen plaats. Voor een deel hebben deze ontwikkelingen ook gevolgen voor de huisvesting.

Met de wederopbouw van Nederland is ook de zorg een belangrijk onderdeel geworden van – de naam zegt het al – de verzorgingsstaat.

Voor ouderen en mensen met een lichamelijke, verstandelijke, zintuiglijke of psychische beperking is een systeem van langdurige ondersteuning en zorg gerealiseerd. Een grote verworvenheid, die Nederland ook internationaal aanzien heeft gegeven.

Ook dit terrein van de verzorgingsstaat ontkomt echter niet aan hervormingen, zo heeft de Rijksoverheid in 2013 aangegeven. Daar zijn meerdere oorzaken voor aan te wijzen.

De financiële onhoudbaarheid van het systeem was een belangrijke factor. Het aandeel zorg-uitgaven op de Rijksbegroting bleef maar stijgen en die ontwikkeling moest worden gekeerd. Met een bezuiniging van een kleine 4 miljard euro wil het Rijk de kosten voor langdurige zorg en ondersteuning terugbrengen op het niveau van 2012.

De hervormingen hangen ook samen met de manier waarop de zorg wordt verleend en de eisen die daaraan worden gesteld. Mensen worden ouder en willen langer zelfstandig wonen, in een sociale omgeving waarin zij zich prettig voelen. Zij willen zelf hier meer invloed op uitoefenen. Daarbij wordt een groter beroep gedaan op de zelfredzaamheid van mensen; de Rijksoverheid trekt zich gedeeltelijk terug en doet een groter beroep op de 'participatiemaatschappij'. Hierin zorgen mensen meer voor zichzelf en elkaar. De (thuis)zorg en mantelzorg moet daarop inspelen. Maar wanneer het thuis niet langer gaat, moeten er nog steeds goede instellingen zijn waar oog is voor het individu en de kwaliteit van leven. De vraag is wel: in welke vorm?

De zorg moet niet alleen goedkoper worden, hij moet ook anders worden georganiseerd. Daartoe hebben gemeenten – zij zitten dicht bij de cliën-

ten – de verantwoordelijkheid gekregen voor de uitvoering van de Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo), de Jeugdwet en de Participatiewet. Dit proces van de drie 'decentralisaties in het sociale domein' krijgt sinds 1 januari 2015 haar beslag. Het is aan de gemeenten om hier met bestaande en nieuwe instrumenten – zoals de sociale wijkteams – invulling aan te geven. In veel gemeenten breekt nu, na de fase van de 'transitie' van de zorg van landelijk naar lokaal niveau, de tijd van de 'transformatie' aan. De zorg moet daadwerkelijk effectiever en efficiënter georganiseerd worden, om daarmee ook de bezuinigingen van het Rijk op de zorg op te kunnen vangen.

Het nieuwe rijksbeleid heeft ook buiten de gemeenten de nodige gevolgen. Zo betekent het langer thuis wonen van ouderen en de scheiding van wonen en zorg dat er minder vraag is naar verzorgingshuizen. Daarvan worden er dan ook de nodige gesloten en zelfs afgebroken – hoewel er ook wel wordt gewaarschuwd: hebben we deze huizen straks toch niet weer nodig, met de vergrijzende bevolking? Tegelijkertijd is de centrale aansturing van bouwplannen in de zorg door het Rijk geschrapt, in combinatie met het systeem van 'nacalculatie'. Vanaf 2018 krijgen zorginstellingen een genormeerd bedrag voor de kosten van hun huisvesting. Of zij daarmee uitkomen, wordt door het eigen vastgoedbeleid bepaald. Huisvesting wordt daarmee een groter risico. Voordat partijen overgaan tot investeringen zullen zij eerst een haalbare 'businesscase' moeten opstellen. Dit blijkt nadrukkelijk uit de twee interviews die bij deze introductie zijn opgenomen en waarin het voorbeeld van Hoeve Boschoord centraal staat.

De hervorming van de zorg moet ook kansen bieden voor ondernemerschap en nieuwe concepten. Nieuwe partijen melden zich in het zorglandschap, zoals bijvoorbeeld particulieren die zelf kleinschalige zorg gaan aanbieden en de rol van 'projectontwikkelaar' op zich nemen. Omdat zij ontevreden zijn met de zorg zoals die nu wordt aangeboden (vaak voor hun eigen gezinsleden), of omdat zij ideeën hebben over hoe de zorg op een andere manier kan worden vormgegeven.

Hieruit vloeien ook weer andere concepten op het gebied van de huisvesting voort.

Er is niet sprake van één antwoord, zo blijkt nadrukkelijk uit het hoofdstuk, 'Context en programma'. Omgeving en zorgvraag bepalen in belangrijke mate de antwoorden die worden gevonden. Daarnaast is flexibiliteit een belangrijk aandachtspunt (hoofdstuk 'Flexibiliteit'): de rol van de architect bestaat er mede uit om concepten te ontwikkelen die kunnen meebewegen met de veranderende eisen van de tijd. In het laatste hoofdstuk staat het proces centraal en daarbij de opkomst van nieuwe soorten opdrachtgevers.



Hoeve Boschoord, woongebouw De Walnoot; door de beveiligingsgrens inpandig te integreren, zijn er geen losse hekwerken nodig en staan de gebouwen direct in het landschap.



Hoeve Boschoord, werkgebouw: vanuit de afsluitbare binnenplaats – die ook als verkeersruimte functioneert – is er zicht op de omgeving.

Interview

EEN EIGEN VISIE CEES HESSE OVER HET ONTSTAAN VAN HOEVE BOSCHOORD

Het is een unieke plek in Nederland: Hoeve Boschoord, TBS-instelling voor verstandelijk gehandicapten. Cees Hesse was er vanaf het begin bij betrokken en maakte een belangrijk deel van de ontwikkeling mee. Sterker nog: hij gaf daar mede sturing aan. Een blik terug in de tijd, om uiteindelijk bij de praktijk van nu terecht te komen.



Cees Hesse

Opgetekend door Kees de Graaf

■ Cees Hesse kent Hoeve Boschoord al heel lang, nog voordat hij er in 1992 als directeur ging werken. 'Ik was daarvoor algemeen directeur van de Van Mesdag Kliniek in Groningen. De toenmalige directie van Boschoord vroeg me om mee te denken. Ik had toen zelf ook belangstelling voor mensen met een beperking.' Het was de tijd dat er in Hoeve Boschoord 64 cliënten verbleven, met 123 medewerkers. Onzekerheid over de toekomst was er echter ook: 'Men verkeerde in een staat van rouw. Tot 1985 was dit een TBS-kliniek, maar de beveiligingseisen moesten omhoog. Toen werd er voor Nederland gekeken naar hoeveel TBS'ers er waren; vierhonderd, dat moest wel genoeg zijn. Om die reden viel Boschoord toen af. Dat gaf toen heel veel onrust.' De list die werd verzonnen om Boschoord toch open te houden, lag in de doorontwikkeling naar een SGLVG: een behandelcentrum voor Sterk Gedrags-gestoorde Licht Verstandelijk Gehandicapten. 'Toenmalig staats - secretaris Dees vond dat daar een aparte groep van gemaakt moest worden, met 168 behandelplaatsen in vijf regio's. Het was de tijd dat Jolanda Venema in de publiciteit kwam, geketend aan de muur. Maar zo waren er meer gevallen. Dat kon zo niet langer. Bij mij werd de vraag neergelegd, terwijl de financiering in 1991 nog niet eens rond was: zie je mogelijkheden om Boschoord een nieuwe eigen plek te geven?'

LASTIGE MENSEN

Voor de Hoeve Boschoord werd een combinatie gevonden in TBS-clieñten en SGLVG-clieñten. Het was om meerdere redenen een doorbraak: 'Zo kregen we bijvoorbeeld te maken met betrokken ouders, die mee wilden denken en praten over de behandeling van hun kind. Ook gingen we zoeken naar nieuwe manieren om toenadering tot cliënten te vinden. Dat vroeg andere competenties van het personeel. Verder gingen deze twee groepen door elkaar heen leven, kwamen er ook vrouwelijke TBS'ers bij en dat alles in een

'We kregen te maken met betrokken ouders, die mee wilden denken.'

niet zwaar beveiligde omgeving.' Voor andere behandelcentra was het een uitkomst, zo herinnert Hesse zich. 'Zij zaten omhoog met de groep gehandicapten. Het waren lastige mannen en vrouwen, maar waarvan men ook niet openlijk durfde te zeggen: die kunnen we niet aan.' Ook intern, bij de eigen psychiaters, bestond aanvankelijk weerstand: 'Er werd gezegd: dit is het putje, hier kunnen we niks meer mee. Waarom zouden we hier tijd en energie in investeren. Gelukkig hebben we dat kunnen ombuigen.' Cees Hesse pakte de uitdaging juist in positieve zin op: 'Juist omdat deze mensen zo moeilijk te doorgronden zijn moet je er extra in investeren! In diagnostiek en competentieontwikkeling, maar ook in een cultuur van "je mag er zijn" en "niemand uitplaatsen tegen zijn of haar zin". Dat hebben we ook tegen Den Haag gezegd: wij lossen dit op. En dat in een tijd dat de trend juist was van afbraak van instellingen en extramuralisering. Dat zei men ook tegen ons: "U denkt toch niet dat we gaan investeren in zo'n veraf gelegen plek?" Ons antwoord was dan: er is geen enkele omgeving waarin deze mensen kunnen gedijen, tot wasdom kunnen komen en daarmee ook ontvankelijker worden voor behandeling.'

HART VOOR DE ZAAK

Zelf geloofde Hesse overigens niet zo aan het plakken van 'labels' op groepen cliënten: 'Waarom moet je iemand in één kreet samenvatten? Probeer nou gewoon aanknopingspunten bij iemand te vinden en ga van daaruit met iemand op weg. De rode draad is dat nagenoeg iedereen gedragsgestoord en laag ontwikkeld is. Probeer dan te doorgronden waar dingen vandaan komen en ontwikkel daar een behandelrichting voor. Echt maatwerk per cliënt: na de observatiefase startte de behandeling, waarbij de insteek was om mensen de power te geven om hun leven zelf weer beet te pakken. Fase drie was vervolgens het presteren naar eigen vermogen.'

Alle therapeutische stappen zijn in modules uitgewerkt, om het ook aan cliënten en hun familie te kunnen uitleggen. Het werd voor iedereen overzichtelijk: 'ik ga ergens heen'.'

Deze aanpak in fasen werd mede een succes, zo geeft Hesse aan, omdat 'we medewerkers hadden met hart voor de zaak, die ook sterk sociaal verankerd waren hier in de omgeving. Ze waren lid van verenigingen, geen Einzelgänger. Dat deed veel voor het klimaat, het was echt wel een 'familie'. Hoewel het in het begin ook wel onwennig was: wat mocht er nu allemaal wel of niet?' Omdat er aanvankelijk nauwelijks een staf bestond met psychologen, psychiaters en orthopedagogen, moest dat allemaal worden opgebouwd. 'Daarbij hebben we vanaf het begin sterk ingezet op deskundigheidsontwikkeling. In diagnostiek, in behandelwijze. Met een eigen researchafdeling, waar medewerkers zich echt konden verdiepen. De expertise die daar werd opgebouwd deelden we weer met alle stafleden. We hebben een leerstoel aan de Radboud Universiteit in Nijmegen voor elkaar weten te krijgen. Dat was echt de kroon op ons werk, iets wat ik in het begin niet voor mogelijk had gehouden.'

KERSTMIS VIEREN

In vergelijking met de andere vier SGLVG-behandelcentra in het land gold Hoeven Boschoord echt als het last resort, zo maakt Cees Hesse duidelijk. 'Wij hadden een andere behandeling van cliënten en daardoor konden mensen hier terecht die elders geen goede plek konden vinden. Dankzij onze ligging kon er hier ook meer dan elders. Onze multidisciplinaire behandelwijze hebben we stap voor stap ontwikkeld en per stap geïntroduceerd. We hebben de psychologische en sociale therapie in een sociaal-therapeutische omgeving samengebracht. Mensen gingen hier alledaagse, gewone dingen doen. Met elkaar gezamenlijk kerstmis vieren, dat kon hier. Vissen met TBS'ers op de Waddenzee, met veertig man naar FC Heerenveen. We hadden een eigen voetbalclub, een eigen koor en band. Met ook allerlei sociaalcultureel werk en kunstzinnige vorming. Zo is er een echte dorpsgemeenschap ontstaan, voor de tweehonderd cliënten die hier rond 2010 werden gehuisvest. Maar ook bijvoorbeeld met ATV die mensen konden opnemen: we leidden ze toe naar reïntegratie in de samenleving, dan moet je aansluiten op wat gangbaar is in de samenleving. Bij nagenoeg iedereen is dat ook gelukt.' Hoewel de Hoeve Boschoord niet direct in bewoond gebied ligt, was de relatie met de omgeving wel gevoelig. Hesse over dit punt: 'We hebben vanaf het begin duidelijk gemaakt dat we geen vreemd gedrag in de omliggende dorpen tolereerden, zoals Vledder.' Ook 'ontsnapte' er wel eens iemand, maar die kwam nooit ver weg. 'Ik heb me altijd verzet tegen materiële beveiliging. Die mensen haalden we gewoon weer op. Zat er weer een ergens in een schuur, of op de lichte plek in het bos. Verzekeraars deden daar ook nooit moeilijk over, die wisten: dat komt goed. En omdat onze medewerkers veel in de dorpen meededen met andere activiteiten, zorgden zij ook voor een draagvlak.'

EXTRA GELD

Het gebouwenbestand van Boschoord is zeer divers en in de tijd zo ontstaan. 'Er is geen instelling met zoveel vierkante meters. Maar op grond van onze bijzondere populatie deed College Bouw – dat toen over de huisvestingsplannen besliste – daar niet moeilijk over. We hadden vaak extra geld nodig, maar kregen dat ook vanwege de last resort-status.' Bij zijn aantreden was er vooral De Beuken, het justitieel gebouw waar tot die tijd de TBS'ers in werden ondergebracht. 'Gebouwd in een carré-vorm, met 24 uur per dag toezicht door een portier. Met verder nog de voormalige boerderij, waarin de directie zetelde. En een kleine dependance in Wilhelminaoord, die wel omstreden was: daar zaten twaalf cliënten vanuit Boschoord. Mensen fietsten daar in die tijd niet

'Er is geen instelling met zoveel vierkante meters.'

graag langs, zo van: 'Daar zitten ze'.'

In de loop van de jaren zijn er allerlei gebouwen bijgekomen, zeventien in totaal. 'Ik heb hier nog met Cor Kalfsbeek gewerkt. Later heeft Rob Hendriks van DAAD Architecten dat overgenomen. Het meeste deed onze facilitaire dienst zelf, de enige die we inhuurden waren de architect en de aannemer. Zorgconcept en architectuur versterkten elkaar. Voorbeeld: zelfs in een gesloten gebouw als De Beuken hebben we er bij de renovatie voor gezorgd dat mensen vanuit de gangen naar buiten konden kijken. Naast de bouwvorm en het gebruik hebben we ook steeds veel aandacht besteed aan de landschappelijke inpassing.'

De gebouwen maken uiteenlopende woon- en behandelvormen mogelijk, van open tot gesloten: 'Er zijn ook bijvoorbeeld sleutelbediende afdelingen. Je moet ook relatieve gekte kunnen toelaten.' Ook is het terrein meer open gemaakt – figuurlijk dan – voor de omgeving. Hesse hierover: 'Mijn voorganger zei: geen mensen van buiten op het terrein! We zijn juist begonnen met open dagen. Laat zien dat de mensen die hier verblijven normaler zijn dan iedereen aanneemt. We hebben ook in het dorp twee appartementen gehuurd, waar cliënten konden leren op zichzelf te wonen. Daar kwam op een gegeven moment wat commotie over: 'Ze komen in het dorp!'. Bleken ze er al een jaar te wonen.' Het min of meer zelfstandig wonen is het einde in de 'keten' die Hesse heeft ontwikkeld. 'Arbeidstherapie – wat wij hebben herdoopt tot 'centrum voor omscholing' – en individuele leertrajecten speelden daarbij ook een belangrijke rol.'

EIGEN IDENTITEIT

Kijkend naar de toekomst is Hesse niet onverdeeld optimistisch. 'Op een gegeven moment zijn we samen gaan werken met Hanzeborg en is het GGZ-regime er ook op aangesloten. Daarmee kun je wel de hele keten bedienen, maar je verliest ook iets van je unieke kwaliteit en identiteit. Ik zie ook ontwikkelingen waarbij voor TBS'ers een postcodebeleid wordt gevolgd – mensen van verder weg komen hier dan niet meer – en Justitie klinieken sluit. In de gezondheidszorg gaat de trend van 'normalisatie' steeds verder door. Maar kun je deze groep in gewone woonwijken beschermd laten wonen? Ik heb daar twijfels bij. Ik zie ook dat instellingen steeds meer op elkaar gaan lijken. Dat zou voor Hoeve Boschoord een slechte zaak zijn.'



Hoeve Boschoord; binnenplaats van het werkgebouw.

Interview

SNELLE SAMENLEVING, LANGZAME STENEN HOEVE BOSCHOORD IN DE HUIDIGE TIJD

Jan Schotsman



Hoeve Boschoord is in de loop der jaren uitgegroeid van een enkele boerderij tot een Drents buurtschapje, met een kleine twintig gebouwen. Dat vraagt om een goede aansturing. De manier waarop de cliënten er behandeld worden, speelt een rol, maar dat geldt ook voor het facilitair management. Jan Schotsman (sectormanager Klinisch Behandelen Noord) en Aaltje Bakker (Hoofd Facilitair Bedrijf), beiden werkzaam bij Trajectum, schetsen de opgaven van de nieuwe tijd.



Aaltje Bakker

Opgetekend door Kees de Graaf

■ In 2004 is de stichting Trajectum opgericht, bestaande uit de samenwerkende stichtingen Hanzeborg en Hoeve Boschoord. Door deze samenwerking werd Trajectum in staat gesteld de gehele zorgketen aan te bieden aan mensen met een lichte verstandelijke beperking en onbegrepen, risicovol gedrag (SGLVG). Per 1 januari 2012 vond een fusie plaats. Voor Aaltje Bakker, die november 2012 hier kwam werken, betekende dat een flink project: 'Wat vooral speelde: inzicht krijgen in wat we allemaal hadden aan vastgoed en welke factoren daarop van invloed zijn. Inzicht in de kosten, maar ook in de vraag naar huisvesting. Daartoe hebben we allerlei zaken op elkaar afgestemd en bijvoorbeeld ook per locatie de kosten inzichtelijk gemaakt. In de herziening van onze vastgoedvisie komen de lijnen samen: ons lange termijn huisvestingsplan en onze visie op zorg. We nemen daarin verschillende scenario's mee, zoals bijvoorbeeld veranderingen van doelgroepen waarbij verschillende eisen gelden voor wat betreft de huisvesting.'

EIGEN VISIE

Zorg en vastgoed hebben de laatste jaren steeds meer met elkaar te maken gekregen. Bakker legt uit: 'In de zorgtarieven is een normatieve component opgenomen, bedoeld voor de huisvesting, de NHC. Daarmee kan iedere instelling bepalen of met een bepaalde groep cliënten de huisvesting betaald kan worden. We gaan van een situatie van "nacalculatie" naar "u krijgt de norm en daar moet u het voor doen". Van een verevening tussen cliënten is ook geen sprake meer. Die omslag vindt nu plaats. Daar moeten we nu al op inspelen, door scherp te kijken naar de kapitaallasten en naar het meerjarenonderhoudsplan.' Jan Schotsman vult aan: 'Je moet bijvoorbeeld bedenken: wat doen we als de vraag naar de fysieke veiligheid voor een gedeelte van onze doelgroepen wijzigt? Wat doen we dan met een gebouw? Het begint met onze eigen visie op

'Zorg en vastgoed hebben de laatste jaren steeds meer met elkaar te maken gekregen.'

de zorg, maar de financier van de zorg komt ook al snel om de hoek kijken. Welke "knoppen" zijn er dan om aan te draaien? Daar proberen we steeds verschillende scenario's voor uit te werken en aan te passen aan de actualiteit.

De komende jaren worden in dat verband spannend', zo legt hij uit. 'Feit is dat er minder vaak een TBS opgelegd wordt vergeleken met een aantal jaren geleden; heeft dit consequenties voor ons? Onze gesloten gebouwen zijn daar voor een belangrijk deel op ingericht. Komt er een andere groep cliënten voor in de plaats en hebben die deze gebouwen nodig? Kunnen we dan nog wel nieuw bouwen bijvoorbeeld. Of moeten we huisvesting gaan huren?'

MEER RUIMTE

Hoe kan de locatie Boschoord goed deze nieuwe tijd binnen-gebracht worden? Het is een uitdaging met meerdere aspecten, aldus Schotsman: 'De locatie is ingericht als een healing environment. Het is een kleine samenleving, waar mensen met een specifieke eigen behandelmethodiek weer op weg geholpen worden. De vraag is alleen: word je daarvoor ook beloond?' Het 'schoenmaker blijf bij je leest'-principe is belangrijk, zo geeft Bakker aan. 'We zien dat sommige cliënten zich hier echt hechten. Voor hen zouden we best "verblijven" kunnen en willen bieden. Maar aan de andere kant; we zijn geen voorziening waar de cliënten hun leven lang kunnen blijven wonen. We zien het bijvoorbeeld ook bij onze dove cliënten, waarvan sommigen aangeven niet meer weg te willen. Als uitplaatsing minder goed lukt aan het einde van de keten, dan zijn er wellicht toch aanpassingen aan onze gebouwen nodig.' Het merendeel van de cliënten woont nu nog in groepen van 6 tot 8 mensen, met een eigen kamer die relatief klein is. Schotsman: 'Dat past de een beter dan de ander. Daarom denken we op een aantal plekken nu aan wat grotere "appartementen".'



Woongroepen Wilhelminaoord; buitenruimte als integraal onderdeel van het ontwerp.



Woongebouw De Walnoot te Boschoord gezien vanuit het landschap.

Dat past in een trend naar meer ruimte en een grotere zelfredzaamheid; een gevoel van een "eigen domein".

Tegen andere ontwikkelingen wordt juist wat voorzichtiger aangekeken: 'Er is ook de ontwikkeling in de zorg gaande waarbij gezegd wordt: "Kunnen we stoppen met het gebruik van isolatie- en separeruimtes?" Wij zien echter bij de SGLVG-groep dat het nog steeds snel kan escaleren, sommigen krijgen gewoon te veel prikkels. Dan is er behoefte aan een time-out of wat langere afzondering. Wij houden daarom toch vast aan een goede gradatie aan ruimtes om mensen in op te vangen, maar doen dit ook passend bij de vraag.'

GRENZEN BEREIKT

Het woord 'keten' viel al even; een instroom van nieuwe cliënten is alleen mogelijk bij voldoende uitstroom. Schotsman: 'essentieel is een goede "logistiek" van cliënten. Instromen, doorstromen, uitstromen. Dat proberen we zo goed mogelijk te doen, binnen bestaande systemen van gebouwen en zorg.' Volgens Bakker is dat een complexe puzzel: 'We krijgen bij voortduring het verzoek om extra mensen op te nemen, waarbij sprake is van een forse crisissituatie. Maar op een gegeven moment ben je ook een keer uit verbouwd. We zijn creatief, maar de grenzen zijn op een bepaald moment bereikt. Daarbij komt dat we ook naar het kostenplaatje moeten kijken. Een behandelkamer met alle techniek die daarbij komt kijken kost al snel 60.000 euro. Dan is het dus goedkoper om aan het einde van de keten de doorstroming te verbeteren, waardoor we behandelkamers vrij spelen.'

Samenwerking met ketenpartners speelt in dat verband ook een belangrijke rol. Wanneer Trajectum zelf niet voldoende verblijfplaatsen heeft kijken we met andere instellingen of daar wellicht verblijf georganiseerd kan worden. Het gaat dan om zorgboerderijen en instellingen die intensievere zorg kunnen leveren.'

Schotsman: Mochten cliënten het elders niet redden in hun nieuwe situatie, dan kijken we of ze terug kunnen komen en denken zo nodig mee over andere plaatsen. Daarnaast houden wij op onze beurt altijd een aantal crisisbedden voor andere instellingen gereed. Het is dus steeds een kwestie van de goede balans vinden. De dagelijkse zorg in de keten goed organiseren, met een optimale bezetting van de bedden. En daarnaast de doorstroming op peil houden en de gebouwen optimaal benutten.'

SNELLER SCHAKELLEN

De korte en de lange termijn spelen hierbij op een ingewikkelde manier door elkaar heen, aldus Bakker. 'Hoe gaan we met investeringen om? We hebben bijvoorbeeld een oude boerderij op het terrein, waar de stempels inmiddels onder het plafond staan. Eigenlijk hebben we die heel hard nodig voor de dagbesteding. Dan maken we een businesscase: wat kunnen we ermee en is er wellicht ook een andere functie mogelijk, op een ander moment?' Nieuwe concepten worden niet geschuwd: 'We hebben voor een andere locatie al aan snelbouw met containers gedacht, die op termijn weer verkocht kunnen worden. Daarmee kunnen we sneller schakelen.'

Ook voor de vastgoedportefeuille als geheel spelen dergelijke discussies: 'We hebben nu 80 procent in eigendom, maar wat betekent dat voor kapitaallasten en risico's? Hoe courant zijn onze gebouwen, kunnen we eventueel verkopen of verhuren? Als we al nieuw gaan bouwen, kunnen we dat dan bijvoorbeeld niet beter op een kleinere locatie doen? De financiële onderbouwing van onze plannen krijgt een veel zwaardere rol.' Bakker maakt duidelijk dat het bouwen in korte tijd veel risicovoller is geworden: 'Hoe ziet de wereld er over twee jaar uit? Niemand die in de glazen bol kan kijken.' Schotsman: 'Kunnen we meebewegen met de veranderingen in de zorg, dat is de vraag. Het aantal verwarde mensen

'Maar op een gegeven moment ben je een keer uit verbouwd.'

op straat neemt toe, konden we onlangs lezen. Betekent dit iets voor ons?

SAMEN UITKOMEN

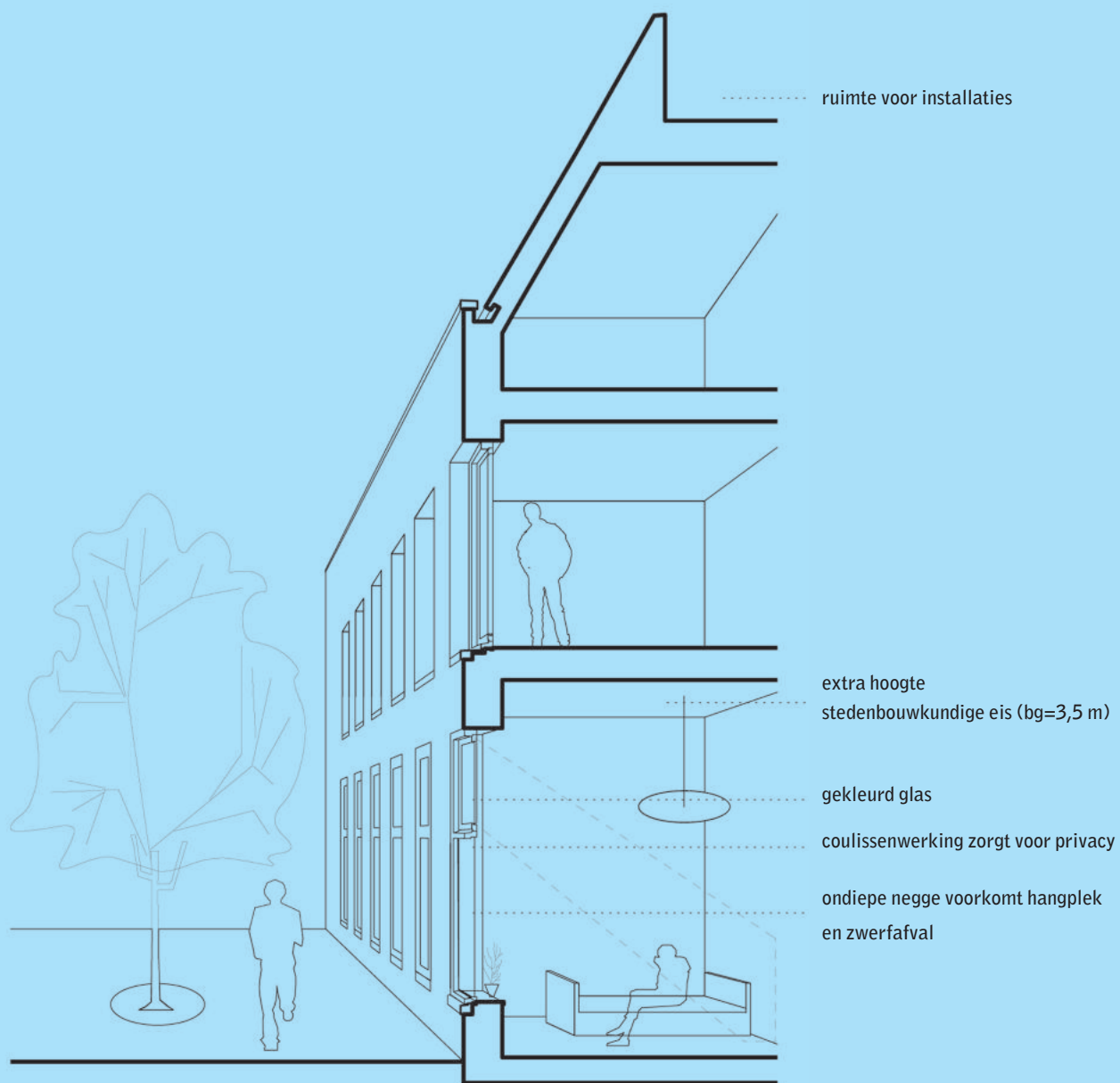
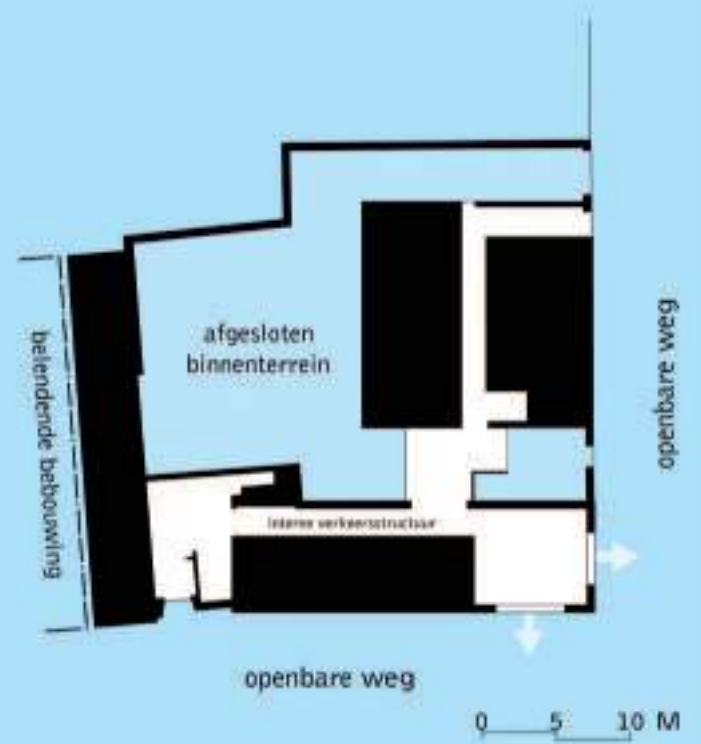
Een goed overleg met gemeenten en zorgverzekeraars neemt bij dit alles een belangrijke plaats in. Schotsman over dit aspect: 'We zitten hier in het buitengebied, dan moet je zorgvuldig omgaan met ruimtelijke ordening. Tegelijkertijd zorgt de locatie Boschoord voor veel werkgelegenheid, dus een gemeente heeft ons ook weer nodig. Samen moet je daar uitkomen. Dat geldt ook voor de inkooprelatie die we met het ministerie van Veiligheid en Justitie en de verzekeraars hebben. Per jaar kopen zij een bepaalde hoeveelheid plekken in, we maken "productieafspraken", zonder dat er overigens garanties zijn. Vervolgens houden we dat met monitoring goed in de gaten: hoe verhouden afspraken zich tot de werkelijke aantallen cliënten die wij opnemen' En wanneer er bedden leegstaan, voor welke groep cliënten kunnen en willen we dan weer wat betekenen? Die dynamiek zit erin en die houden we, hoe lastig ook. Gemeenten kloppen nu bijvoorbeeld eveneens bij ons aan, vanuit hun verantwoordelijkheid voor jongeren. Daar gaan we dan gezamenlijk naar kijken. Alles begint en eindigt met onze passie voor zorg. Dan vind je ook de oplossingen.'



Wilhelminaoord te Vledder; binnen de grote schaal van het complex is de individuele vorm van het woonhuis herkenbaar voor bewoners.



Kortdurende opvang Leger des Heils te Enschede. De huisvesting van kortdurende opvang maakt onderdeel uit van het stedelijk weefsel. Het gebouw vormt de grens tussen openbaar en privé.



De smalle gevelopeningen zorgen voor zogenaamde ‘coulissenwerking’.
Ondanks dat de gevelopeningen aan de straat grenzen, hebben de bewoners privacy.

Thema

CONTEXT EN PROGRAMMA

Behalve van de aard van de opgave en de beoogde bewoners is de vorm die zorghuisvesting krijgt, sterk afhankelijk van de omgeving waarin gebouwd wordt. Het bouwen in de binnenstad vraagt om andere uitgangspunten en oplossingen dan het bouwen in een dorpse of landelijke omgeving. Maar ook de eisen van het specifieke zorgprogramma zijn van belang; dit wordt de laatste tijd steeds diverser.

■ Waar in het verleden veel meer eenduidige oplossingen werden gecreëerd – in de vorm van ‘typische’ instellingsgebouwen – zien we in deze tijd steeds meer specifieke oplossingen. Dit geeft rijkdom en kleur aan de mogelijkheden binnen het zorglandschap. Er is veel meer te kiezen voor mensen met een zorgvraag. Maar ook draagt het zorgprogramma steeds meer bij aan de kwaliteit van de omgeving. Zowel ruimtelijk als programatisch.

Er zijn vandaag de dag zeer veel verschillende zorgvragen, elk met uiteenlopende voorwaarden die nodig zijn om een passende leefomgeving te creëren. Of dit nu gaat om meervoudig gehandicapten met een zware zorgvraag die baat hebben bij een beschermde woonomgeving, lichtverstandelijk beperkten die in hoge mate zelfstandig kunnen leven, mensen die plotseling dakloos en hulpbehoevend zijn geworden of een senioren die oud willen worden in een eigen omgeving. Elke zorgvraag stelt zijn eigen voorwaarden aan het mogelijk maken van een goed leven, een omgeving waarin het mogelijk is om zo normaal mogelijk te leven.

ZORGPROGRAMMA IN STEDELIJK WEEFSEL
DAAD werkt altijd vanuit een sterk bewustzijn van de context. Door op zoek te gaan naar de verbondenheid met de plek en de historie ontstaan er specifieke oplossingen waarin aan de ene kant de zorgvraag op een optimale wijze gestalte krijgt en aan de andere kant de omgeving gebaat is bij de realisatie van dit programma. Dit werkt door in de ruimtelijke opzet en verschijningsvorm van de gebouwen, de programmatische indeling, tot in materialisering en detaillering van de gebouwen. Een goed voorbeeld is de huisvesting van kortdurende opvang op een belangrijke locatie in Enschede, in opdracht van het Leger des Heils. Aan de Cultuurmijl, die de binnenstad van Enschede verbindt met de vernieuwde wijk Roombeek, realiseert het Leger des Heils diverse vormen van opvang. Juist hier is de opvang van het Leger op zijn plek. De doelgroepen zijn met hun dagelijkse activiteiten nauw verbonden met de binnenstad en kunnen het beste hier, in de directe nabijheid, opgevangen worden.

De locatie van het oud bankgebouw op de hoek van de Molenstraat en de Brakmanstraat bleek uitermate geschikt maar vroeg wel om precieze oplossingen. De inzet was om aan de ene kant een goed woon,- en leefklimaat voor de bewoners van de kortdurende opvang te realiseren maar ook een belangrijk stuk van de stad af te maken. Om dit mogelijk te maken werd gevraagd om een goede en beheersbare inpassing in de omgeving, die voor die omgeving ook van waardevolle betekenis is. Het bankgebouw van net na de oorlog was ontworpen als een uitbreiding van de naastgelegen villa uit de jaren 20 van de vorige eeuw. De kenmerkende jaren '50 architectuur zorgde voor een passende variatie in het straatbeeld. De zorgvuldige materialisering en detaillering maakten dat het gebouw waardevol genoeg was om in het straatbeeld te behouden. De kavel wordt aan de ene zijde over de gehele breedte afgesloten door het bestaande gebouw. Aan de Brakman - straat, onderdeel van de Cultuurmijl, is de nieuwbouw van het plan gerealiseerd. Dit gebouw valt onder het beeldkwaliteitsregime van de Cultuurmijl. Inzet vanuit de gemeente is om deze straat kwalitatief hoogstaand te ontwikkelen. Ook zij zag de realisatie van de kortdurende opvang in dat verband als een kans.

Aan dit deel van de Cultuurmijl staat een serie statige herenhuizen, afgewisseld met bijzondere gebouwen zoals een kerk en een school. De nieuwbouw voegt zich in deze serie van herenhuizen. Het volume is opgetrokken in een rood/oranje baksteen, met een verbijzondering in baksteendetailering. De raamopeningen aan de voorzijde tonen zich als een evenwichtige verticale compositie waarmee het gebouw zich statig aan de Cultuurmijl presenteert.

Door de positionering van de bouwvolumes ontstaat, aangevuld met een tuinmuur, een beschermde omgeving met een patio. De positie van de entree voor personeel en bewoners is door de tuinmuur zo gemaakt dat aan de straatzijde een hangplek wordt voorkomen, maar het verblijf aan de binnenzijde wordt gestimuleerd.

Juist in de compacte binnenstad is het een complexere opgave om van buitenruimten goede verblijfsplekken te maken.

Alle activiteiten vinden binnen de gebouwde

contouren plaats, in alle rust. Mogelijk overlast naar de omgeving wordt voorkomen. Op de begane grond zijn diverse kantoorruimten en de ‘buurthuiskamer’ zo gesitueerd dat deze goed zicht hebben op de openbare weg en contact hebben met het stadse leven. Maar tegelijk is er de sociale controle met het interne programma en de binnentuin.

In de nieuwbouw zijn op de begane grond vijf appartementen gemaakt welke geschikt zijn om met een rollator te gebruiken. De appartementen die direct aan de straat gelegen zijn hebben verticale ramen, die aan de buitenzijde vlak liggen met het metselwerk. Hier is dus aan de buitenzijde geen mogelijkheid om te zitten of iets neer te zetten, maar aan de binnenzijde kan juist wel bijvoorbeeld een plant geplaatst worden. Door de diepte ontstaat een ‘coulisser’ dat de inblik vermindert en het zicht van binnen naar buiten blijft behouden.

HET ERF ALS MODEL VOOR HET BUITENGEBIED

Een heel andere context dan de stad is het buitengebied van Hoogeveen. Hier gaf de transformatie van een oud tuindersbedrijf de ruimte om, met de rood voor rood regeling, een nieuwbouw te kunnen plegen in een landelijke omgeving. Zo ontstond ‘Zorgerf de Vlieger’. In eerste instantie zocht de opdrachtgever samen met de aannemer naar een ruimtelijke oplossing voor huisvesting die niet gebiedseigen was. Hiermee konden maximaal acht appartementen gerealiseerd worden, maar de gemeente was niet overtuigd van de ruimtelijke kwaliteit. Ook was de omvang van acht appartementen te klein voor een financieel haalbare onderneming.

Op het moment dat DAAD Architecten betrokken werd, is op basis van een zorgvuldige analyse van de omgeving, als ruimtelijk concept voor deze locatie het erfprincipe gekozen. Vergelijkbaar met de agrarische erven in de omgeving, die zich goed verhouden tot de maat en schaal van het landschap. Door middel van dit streekeigen type bleek het mogelijk om veel meer programma te realiseren en tegelijk de ruimtelijke kwaliteit van de omgeving te versterken. Met gemak zijn er twaalf appartementen gerealiseerd en is er ruimte

om verder uit te breiden. Voor de ondernemende kant van de zaak bleek deze ruimtelijk oplossing een verademing. Er kon met dit ruimtelijk model een gezond ‘zorgbedrijf’ worden opgericht met voldoende mogelijkheden voor ontwikkeling in de toekomst.

De schuurachtige volumes staan zo dicht bij elkaar dat er een prettig besloten erf ontstaat. Met een juiste positie van de zichtlijnen ontstaan er een goede verbindingen tussen de gebouwen onderling maar ook met de omgeving. Juist de boerderij/ schuurachtige volumes geven een prettige overmaat dat de gebouwen flexibel maakt. Er is ruimte om onder de kap extra programma te creëren.

Het erfprincipe blijkt een ontspannen en flexibel concept te zijn. Het is open en toegankelijk. Mensen kunnen makkelijk hun eigen weg vinden en er is ruimte om zaken later in te vullen. De huisvesting in verschillende volumes geeft herkenbaarheid van functies. Er zijn gebouwen met verschillende klimaatzones gerealiseerd zoals een werkschuur die helemaal open kan, een werkplaats in de kassen en een volledig verwarmde multifunctionele ruimte. Ook op het erf en in de omgeving zijn verschillende plekken voor verblijf en dagbesteding te realiseren. Het werken en leven met de seizoenen krijgt hier op een klassieke manier weer vorm. Op het erf staan gebouwen opgetrokken in baksteen en hout met gedekte natuurlijke kleuren. Het erf past goed in haar context door een landelijke en sobere uitstraling.

FAMILIE VAN GEBOUWEN

Maar niet voor elke groep is het ‘opgaan’ in de omgeving de beste oplossing. Sommige groepen zijn gebaat bij het creëren van een beschermde omgeving. Een omgeving die zo is aangepast dat de groep zo normaal mogelijk kan functioneren. Een goed voorbeeld hiervan is Dorpsgemeenschap Nieuw Woelwijck. Nieuw Woelwijck te Sappemeer is een dorps- gemeenschap van circa vierhonderd bewoners met een meervoudige handicap. Deze gemeenschap is opgericht in de jaren 70 van de vorige eeuw, als reactie op een ontwikkeling in de zorg waarbij er een aparte zorg voor verstandelijk gehandicapten werd opgezet. Tot die tijd werd deze groep samen met de psychiatrische patiënten verzorgd in Groot Bronswijk te Wagenborgen. Het terrein beslaat circa 50 hectare parkachtige omgeving waarin de woon- en leefomgeving bewust erop ingericht is dat de bewoners een zo ‘gewoon’ mogelijk bestaan kunnen leiden. Het dorp heeft een dorpskern met winkels, werkgebouwen, een grootkeuken met restaurant, een theater, zwembad en gymzaal en natuurlijk een dorpshuis en raadhuis. Rond dit dorpscentrum zijn de circa veertig woningen gelegen. Aan de ene zijde dicht bij de voorzieningen en aan de andere zijde verbonden met het landschap. Hoewel het landschappelijke deel veel verschillende plekken kent zijn de oorspronkelijke gebouwen uniform te noemen in het tijdsbeeld

van de jaren ’70.

Dit gaf aan de ene kant rust en samenhang, aan de andere kant gaf dit een instellingsgevoel zonder een individuele identiteit per woning. Bij de transformatie van Nieuw Woelwijck was de opdracht het waardevolle te behouden en de kansen te benutten. Met de ontwikkeling van nieuwbouw -woningen is de samenhang tussen gebouw en landschap, in de lijn van de oorspronkelijke visie van Leo De Jonge en Harry de Vroome, als aan -leiding gekozen om meer differentiatie en herkenbaarheid te creëren.

De oorspronkelijke woongebouwen waren uniform en alzijdig. Elk gebouw kende zeven eenheden waarbij het onduidelijk was waar de ene woning stopt en de andere begon. Deze woningen zijn vervangen door individuele woonhuizen. Met het ontwerp van de nieuwe woning is de herkenbaarheid van het eigen huis als uitgangspunt genomen. De woningen hebben allemaal een kap. Dit appelleert aan het ‘huisgevoel’. De woningen zijn gegroepeerd zijn in herkenbare clusters van vier. Elk cluster is in een specifiek landschap geplaatst en onderscheidt zich in architectuur.

Hoewel de plattegronden van de woningen vergelijkbaar zijn, is elk cluster uitgewerkt in een specifiek concept. De relatie met het landschap speelt hierbij een belangrijke rol. De herken -baarheid van de woonomgeving wordt vergroot, zodat er een natuurlijke oriëntatie op het terrein ontstaat.

Tussen de clusters bevinden zich groene ruimtes, waardoor er verschillende omgevingen met betekenis ontstaan. Cluster Wilg is geïnspireerd op de bestaande omgeving van het ven: een natuurlijk landschap met berken, wilgen en grassen. De kleur van de gevels verloopt van donker naar heel licht, dit zorgt voor een mooi samenspel met de berken- en wilgenstammen. De buitenruimten zijn hier vormgegeven als duidelijk gedefinieerde plekken door het doortrekken van een tuinmuur. Cluster Kastanje is een echt boscluster: de woningen zijn hier uitgekapt in het bos. De architectuur is aards en donker. De terrassen liggen als halfverharde, open ruimtes in het bos. Cluster Eik ligt in een heuvelachtig landschap waar hoogteverschillen en schanskorven de buitenruimten definiëren. Andere clusters kenmerken zich met een oriëntatie op een dierenweide, een pleintje aan het water of een fruitgaard. Juist het spel tussen een specifiek landschap en architectuur leidt tot verschillende plekken die de identiteit en herkenbaarheid van de plekken versterken.

De samenhang tussen bestaand en nieuw is gekozen op het toepassen van voor de gebruikers praktische en ervaarbare waarden en materialen. Zo heeft elke entree een ruim overstek waardoor het groepsgewijze aankomen en vertrekken op een prettige manier kan plaatsvinden. De toepassing van natuurlijke materialen als baksteen en hout, ook in het interieur, zorgen voor samenhang en rust. De bestaande gebouwen krijgen een

facelift, waarbij programmatische wijzigingen worden geïntegreerd met een aanpassing van de energiehuishouding binnen hetzelfde principe. Nieuw Woelwijck bestond en bestaat hiermee uit een familie van gebouwen; die identiteit blijft behouden. Het vormt ook in de nieuwe situatie een herkenbare identiteit, waarin oud en nieuw in een goede verhouding tot elkaar staan.

VEILIG ZONDER HEKKEN

Hoeve Boschoord’ is een behandelcentrum voor verstandelijk gehandicapten met ernstige gedragsstoornissen dat is gesitueerd in de bosrijke omgeving van het dorp Vledder. Op het terrein bevinden zich therapie- en woongebouwen, werkplaatsen, een boerderij en aanverwante gebouwen.

Voor de stedenbouwkundige organisatie van ‘Hoeve Boschoord’ wordt het Drentse model van een Brink-dorp aangehouden. De gebouwen staan als agrarische volumes in een open dorps setting. De gebouwen hebben een lage gootlijn, die aansluit bij de omgeving. Op het terrein van Hoeve Boschoord zijn enkele gebouwen gerealiseerd waarvan de bewoners niet vrijuit naar buiten mochten. Een voorbeeld van een van de gebouwen is de Walnoot. Hierin worden twaalf forensische SGLVG-behandelplaatsen gehuisvest, verdeeld over twee woongroepen van zes personen. Vanwege het potentiële vluchtrisico bij deze groep cliënten is een afgesloten buitenruimte noodzakelijk.

Er is een ontwerp-oplossing gekozen waarin de beveiliging niet met hekwerken is gemaakt. Het maken van hoge hekwerken zou niet passen bij de landelijke omgeving en heeft een negatieve invloed op de bewoners.

Door de buitenruimte in het midden van het schuurachtige bouwvolume te plaatsen geven de hoge gevels in het midden geven de mogelijkheid een buitenruimte te creëren zonder hekken. Hierin is de buitenruimte met terrassen en sportactiviteiten gerealiseerd. Deze plek doet ook dienst als gecontroleerde vluchtruimte bij calamiteiten. Het programma is om deze binnentuin georganiseerd.

Op de begane grond liggen de gemeenschappelijke woonkamers en individuele zit-slaapkamers. Met toepassing van ramen zonder te openen delen is het zicht op de weilanden gemaakt. Op deze wijze geven de gebouwen een gevoel van openheid naar de omgeving en zijn directe zichtrelaties mogelijk. Ze dragen bij aan een normale manier van leven en wonen. Aan de andere zijde wordt voldaan aan alle geldende eisen voor veiligheid.



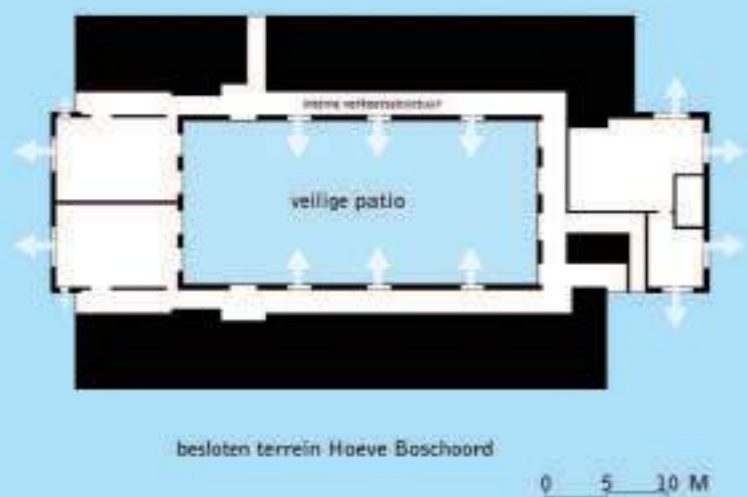
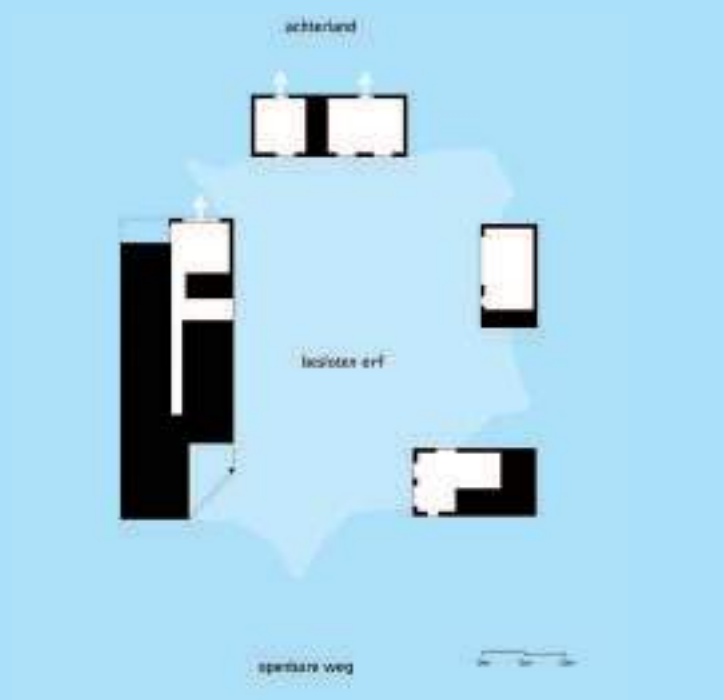
Zorgerv 'De Vlieger' te Hoogeveen. Het erf als model voor het buitengebied. Het erf is omsloten, maar niet afgesloten; er zijn diverse zichtlijnen naar het omliggende landschap.



Dorpsgemeenschap Nieuw Woelwijk 'Cluster Kastanje'; wonen in het bos. Omgeving naar de hand zetten. Op Nieuw Woelwijk is het leven bewust aangepast zodat de bewoners een zo normaal mogelijk leven hebben.



Veilig zonder hekken. Het gebouw vormt de beveiligingsgrens waardoor hekken niet meer nodig zijn. Vanuit het gebouw zijn onbelemmerde zichtlijnen naar de omgeving en de patio vormt het hart van het gebouw.





Met het ruimtelijk concept van het erf past zorgverf 'De Vlieger' naadloos in haar omgeving. De gezamenlijke buitenruimte van de veranda vormt een behagelijke ontmoetingsplek met uitzicht op het open landschap.



Interview

UIT LIEFDE VOOR DENNIS

TRINEKE EN MARTIN VAN DER MEER OVER HUN ZORGBEDRIJF



Martin van der Meer

Hoe de zorg voor een autistische zoon kan leiden tot een zorgonderneming die steeds verder haar vleugels uitslaat. Het verhaal van Trineke en Martin van der Meer uit het buurtschap Nieuweroord bij Hoogeveen is niet alledaags. Passie en doorzettingsvermogen spelen een centrale rol. 'We zijn wel druk, maar hebben geen stress.'



Trineke van der Meer

Opgetekend door Kees de Graaf

■ Het waren spannende maanden voor de familie Van der Meer. Ze hoopten akkoord te krijgen van de bank voor een plan waar ze al drie jaar mee bezig waren: een woonzorgvorm waar dertien jongeren onder begeleiding begeleid-zelfstandig kunnen wonen. Het is de voorlopige kroon op het werk waar ze acht jaar geleden mee begonnen. Toen kochten ze een vervallen boerderij aan de Trambaan in Nieuweroord om daar met hun drie kinderen te gaan wonen. De boerderij werd gesloopt, om plaats te maken voor een woonhuis, gekoppeld aan een zorgcamping voor autistische kinderen. Wat Trineke en Martin voor hun oudste en autistische zoon Dennis hadden bedacht – een plek met ruimte, weinig prikkels, veel licht en passende zorg – sloeg al snel aan bij andere ouders. 'Onze Dennis had niks met bijvoorbeeld een zorgboerderij. Maar hij zocht wel sociale contacten op zijn niveau. Autistische kinderen zijn vaak eenzaam in hun eigen wereld. Daar wilden we iets aan doen. Vriendjes moesten hem gemakkelijk hier kunnen bezoeken. Zo is het begonnen. Ieder kind heeft een bestemming in deze wereld, daar vecht je voor.'

SPECIFIEKE KENNIS

Trineke legt uit: 'We zijn gestart vanuit het geloof en het vertrouwen dat dit bij veel meer mensen past, zo van: we zijn toch vast niet de enige die hiermee kampen? Exacte cijfers ontbreken, maar er zijn in Nederland naar schatting minstens 115.000 kinderen en jongeren in de leeftijd van nul tot twintig jaar met autisme. Dat is 3 procent van het aantal kinderen in Nederland (cijfers CBS 2017). Veel van hen kunnen niet terecht in reguliere zorgvoorzieningen of passen niet bij bestaande vormen van dagbesteding. De goede pedagogische begeleiding ontbreekt daarbij en dat kun je misschien ook niet anders verwachten. Omdat wij specifieke kennis over autisme hebben – uit eigen ervaring en omdat we er veel over

'Ieder kind heeft een bestemming in deze wereld, daar vecht je voor.'

gelezen en geleerd hebben – konden wij dat wél bieden. Wij hebben met Dennis al zoveel meegemaakt, dat is ons voordeel. Wat hebben kinderen nodig aan structuur en veiligheid, daar gaat het om. Wij zijn als het ware de externe thermostaat, die voortdurend de zorg en aandacht voor deze kinderen bijregelt.' Martin vult aan: 'We hebben een bewuste keuze gemaakt om geen zorgboerderij te beginnen, maar een zorgcamping met logeerhuis waar autistische kinderen op weekenddagen en op woensdagmiddag terecht konden. Wij brengen de kinderen na het eten naar huis, zodat de ouders echt even "ontzorgd" worden.'

Martin: 'Dennis was in een logeerhuis geweest dus we kenden het concept. Een aantal andere gezinnen konden we daar dus ook mee helpen. De combinatie van logeerhuis en zorgcamping gaf ons ook de mogelijkheid om gedurende het hele jaar inkomsten te genereren.' Martin stopte met zijn baan en ging zich geheel op de eigen onderneming richten. 'We zijn begonnen met één logeerweekend per maand, maar al snel werden dat twee en vervolgens drie. En inmiddels alle weekenden per maand en de woensdagmiddagen. Al doende komen er dan steeds nieuwe zorgvragen op je af. We kregen van sommige ouders de vraag: kunnen de kinderen dan niet bij jullie in huis wonen, onder jullie constante begeleiding? Vanuit die vraag hebben we ons gezinshuis ontwikkeld, waar nu drie kinderen permanent in wonen. Het toverwoord voor deze jongelui is: ruimte bieden, letterlijk en figuurlijk.'

BEDRIJF UITBOUWEN

Inmiddels is er een heuse onderneming ontstaan, met 33 mensen op de loonlijst – exclusief Trineke en Martin zelf. 'We zijn wel druk, maar hebben geen stress.'

Voor de toekomst zijn er nog plannen genoeg. Martin hierover:

'Het bedrijf willen we op meerdere pijlers verder uitbouwen. We hebben bijvoorbeeld ideeën over het toegroeien naar een meer reguliere woonsituatie, aangevuld met beperkt toezicht. Op dit terrein zou dat ook goed kunnen. We hebben al aanvullend grond aangekocht waar jongeren – al dan niet samen – in een soort chalets kunnen wonen, onder ambulante begeleiding. Maar ook mensen die compleet "ontzorgd" willen wonen zouden dat interessant kunnen vinden, waarbij de jongeren bijvoorbeeld in het kader van dagbesteding de tuinen van deze mensen verzorgen. Met de gemeente gingen we samen met DAAD Architecten in gesprek over de mogelijkheden.' De tweede locatie waar DAAD het architectonisch ontwerp voor heeft geleverd is in 2016 gerealiseerd en in 2017 geheel bewoond geraakt: een 'zorgerf' in Hoogeveen. Hoe kwam dit op hun pad? Martin: 'Op een gegeven moment gingen we nadenken over begeleid wonen. Onze zoon Dennis werd ook steeds ouder. We reizen als het ware met hem mee en volgen zijn levensloop: wat heeft hij nodig? Of anders gezegd: waar laat ik mijn kind prettig wonen en zijn dag besteden? Met andere ouders hebben we daarover gesproken en besloten zelf iets te gaan ontwikkelen.'

WONEN EN WERKEN

Kijkend naar de ervaringen van Dennis met de dagbesteding die vanuit zijn school voor hem werd bedacht – eerst op een kinderboerderij, later bij een drukkerij – concludeerden zijn ouders: daar gaat hij niet naar toe. 'Zowel de omgeving als de begeleiding, dat ging niet werken. Dennis kan de wereld nét niet pakken. Dan ga je nadenken: wat zou wel passen? Een combinatie van wonen en werken, specifiek afgestemd op deze groep. Ons eerste idee was om op de locatie van Nieuweroord uit te breiden, maar dat lukte niet. Waarop de gemeente aan ons vroeg: wat wil je dan?' Dat bleek een locatie met een agrarische bestemming te zijn, die op een Ruimte-voor-Ruimte-achtige manier naar een breder gebruik om te bouwen zou zijn. Zo'n locatie bleek te bestaan: een al zeven jaar te koop staand tuindersbedrijf in Hoogeveen, enkele kilometers verderop. Met kansen om een 'zorgerf' te realiseren, inclusief bijvoorbeeld een overdekte wandeltuin in de kas en de mogelijkheid eigen groente te verbouwen. Maar ook een catering-service voor de omliggende Hoogeveense bedrijven en een bakkerij. Trineke: 'We wilden hier een grote familie creëren, voor dertien jongeren die begeleid worden door een kernteam met (persoonlijk) begeleiders. Eén groot gezin. Onze zoon Dennis is daar ook gaan wonen en heeft nu zijn eigen appartement. We gaan hem steeds meer loslaten en komen zo weer meer in de rol van ouders als van zorgverleners.'

Het appartement van een bewoner.



'We zijn gestart vanuit het geloof en het vertrouwen dat dit bij veel meer mensen past.'

CREATIEF ZIJN

De veranderingen in de zorg, waarbij gemeenten een belangrijk deel van de zorg hebben overgenomen van het Rijk, hebben Trineke en Martin wel beïnvloed, maar niet gehinderd in hun ondernemerschap. 'Er is natuurlijk veel in de zorg veranderd, in korte tijd. We waren net een jaar bezig toen bekend gemaakt werd dat de persoonsgebonden budgetten grotendeels gingen verdwijnen – ik heb daar wel even slapeloze nachten van gehad. Dan blijkt dat alles op te lossen is, maar je moet wel creatief zijn om je aan te kunnen passen op de veranderende omstandigheden. Steeds kijken: wat kan er dan wél? Begin bij je eigen behoefte en ga van daaruit verder werken.' Daar komt bij dat Trineke en Martin nu met meer – in hun geval twaalf – gemeenten contracten moeten afsluiten in het kader van de WMO, omdat daar de cliënten vandaan komen. 'Maar tot nu toe gaat dat prima. De gemeente Hoogeveen heeft heel actief meegedacht met onze plannen die we hebben ontwikkeld. We merken dat als een gemeente open staat voor nieuwe ontwikkelingen, ondernemers daardoor nieuwe kansen krijgen.'

Uit het juryrapport van de Jan Carmiggelt architectuurprijs van de gemeente Hoogeveen:

'Tot slot wil de jury haar bijzondere waardering uitspreken over een project dat niet is ingezonden: Zorgerf de Vlieger aan de Stuifzandseweg 50 in Hoogeveen, ontworpen door DAAD Architecten. Op deze landelijke locatie net buiten Hoogeveen van een voormalige kwekerij is een nieuw erf gecreëerd voor begeleid wonen en een dagbesteding, bestemd voor een woon- en werkgemeenschap die bestaat uit mensen met autisme. Het ruimtelijke concept van schuurachtige volumes rond een gemeenschappelijk erf werkt heel goed, zowel landschappelijk als functioneel. Het initiatief is genomen door ouders die zelf geen geschikte plek vonden voor hun autistische zoon. Ze hebben dit zelf opgezet en wonen er ook. De Vlieger laat zien dat je als particulier opdrachtgever ook een initiatief kunt opzetten dat verder gaat dan de particuliere woning. Er is inventief met het zeer beperkte budget omgegaan: de architect heeft nagedacht over hoe de opdrachtgever met vrijwilligers zelf kon meewerken in de bouw. Dit laat zien, dat je met een architect ook een gebouw kunt realiseren binnen een beperkt budget. Dat vinden we als jury belangrijk, omdat vaak wordt gedacht dat bouwen met een architect altijd duur is.'

De gezamenlijke eetkeuken met een zichtrelatie naar de eerste verdieping.



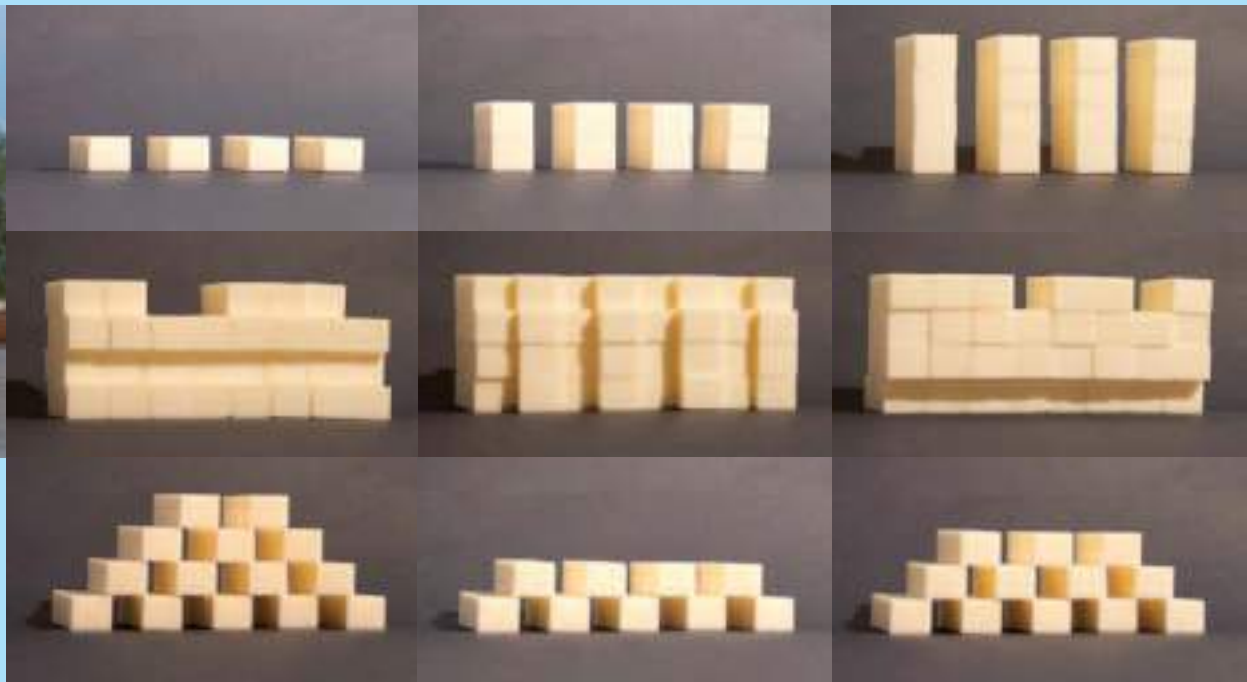
Thema

FLEXIBILITEIT

Het behoeft weinig betoog dat de zorg in Nederland enorm in beweging is. Veranderend overheidsbeleid speelt daar een belangrijke rol in. Afspraken met zorgaanbieders hebben een beperkte tijdsduur waardoor de afname maar voor een beperkte tijd verzekerd is. Maar ook bij andere partijen in de zorg vinden vernieuwingen plaats. De zorgvragers zijn steeds mondiger en vragen om een maatwerk oplossing. Zorgaanbieders moeten steeds slimmer en efficiënter met hun middelen omgaan.



Prototype van De Blok met verschillende groeimodellen.



■ Voor een deel hebben deze ontwikkelingen ook gevolgen voor de huisvesting. Gebouwen moeten kunnen insprijngen op veranderende zorgvraag en specifieke oplossingen kunnen bieden voor bewoners. Maar ook dient het vastgoed voorbereid te zijn op het wegvallen van de zorgvraag. Hiervoor zijn verschillende oplossingen ontwikkeld en dit zal zich in de toekomst blijven ontwikkelen. Flexibele concepten uit het verleden leidden tot uniforme oplossingen, gebouwen zonder karakter. Vaak bleek te weinig rekening gehouden te zijn met toekomstige technische ontwikkelingen van bijvoorbeeld installaties of hulpmiddelen waardoor de volhoudbaarheid van gebouwen beperkt blijkt. In de benadering van DAAD Architecten speelt de factor tijd een belangrijke rol.

We focussen ons daarbij op een duurzaam gebruik voor nu en in de toekomst. Kan een gebied of gebouw zich gaandeweg ontwikkelen, verder invullen, of transformeren en de gebruiker daar een bijdrage aan leveren? Hoe kunnen de specifieke kwaliteiten van gebouwen optimaal bij hergebruik worden ingezet? Lenen bepaalde plekken zich voor tijdelijk gebruik? Dat zijn vragen die ons bezig houden.

Deze tijd vraagt zeker om flexibele gebouwen, zowel bouwkundig als installatietechnisch. Tevens om nieuwe concepten in de vorm van tijdelijke bebouwing. Maar ook om gebouwen met karakter

waarin mensen zich thuis kunnen voelen. Hierna volgen enkele uiteenlopende oplossingen die laten zien op welke manier gebouwen kunnen mee-veranderen met de (zorg)vraag.

VERPLAATSBARE UNITS

Vanuit verschillende organisaties wordt de vraag gesteld om na te denken over huisvestingsconcepten die snel te realiseren zijn en mogelijk van tijdelijke aard zijn. Dit varieert van het huisvestingsvraagstuk van een individueel persoon die op een instellingsterrein meer zelfstandig dient te kunnen wonen, tot het voorlopig tot permanent huisvesten van een doelgroep in ontwikkeling, waar nog onvoldoende zicht is op de financiële haalbaarheid. Het werken met verplaatsbare units geeft de mogelijkheid om snel (tijdelijke) huisvesting te creëren.

De flexibele huisvestingsconcepten die in de markt verkrijgbaar zijn verhouden zich slecht tot dit complexe vraagstuk. Of de units zijn zo licht en eenvoudig uitgevoerd dat ze de robuustheid ontberen om de zwaardere gebruiksbelasting te verdragen. Of de bouwmethodes zijn zo permanent dat verplaatsbaarheid moeilijk blijkt dat goedkoper voor permanente bouw gekozen kan worden. Met de ontwikkeling van het product 'De Blok' heeft DAAD Architecten een betonnen wooneenheid ontwikkeld die op meerdere

manieren in te zetten is. Waar veel verplaatsbare woonunits het gevoel van een tijdelijk gebouw geven door toepassing van lichte materialen, levert 'De Blok' een verplaatsbare eenheid met de eigenschappen van permanente bouw. De solide uitvoering in beton zorgt dat de unit, compleet geïsoleerd, sterk en stijf is. Hierdoor zijn er eenvoudig verschillende configuraties mee te maken. Vrijwel alle horizontale schakelingen zijn mogelijk en er zijn diverse verticale stapelingen te realiseren. Door de hoge kwaliteit is de unit daadwerkelijk meerdere keren te verplaatsen zonder dat er afbreuk wordt gedaan aan de kwaliteit. Soms beperkt de zorgvraag zich tot de noodopvang van enkele dagen. Hiervoor heeft DAAD Architecten met Het Leger des Heils het 'Naaberhuuske' ontwikkeld. Dit is kleine unit waarmee noodopvang voor enkele nachten gerealiseerd kan worden. De uitvoering met chemisch toilet en watertank maakt de unit volledig stand alone. Met een eenvoudige heftruck en vrachtwagen kunnen Naaberhuuskes worden verplaatst en op elke plek worden ingezet.

PERMANENTE GEBOUWEN TRANSFORMEREN

Ook bij 'permanente' gebouwen speelt de uitdaging om na te denken over mogelijke aanpassingen voor de huisvesting van andere doelgroepen of functies. De kern van de vraag hierbij zit in

welke maatregelen zijn te nemen zonder dat dit belemmerend werkt voor het basisprogramma. Daarnaast mag het, vanwege de haalbaarheid, beperkt tot niet kostenverhogend zijn. Hierdoor kan de te verwachten exploitatietermijn veel verder komen te liggen dan de zekerheid van het huidige programma. Dit vormt een belangrijke impuls in de mogelijkheden van kwaliteit en duurzaamheid. Per programma en per locatie vraagt dit om specifieke oplossingen. Door het een integraal onderdeel te laten zijn van de ontwerp-opgave kan het op logische wijze worden ingevuld. Hiervoor dienen alle partijen als architect, landschaps-architect of stedenbouwer, constructeur, installatieadviseur en opdrachtgever zich bewust te zijn van de benoemde ambities.

Voor een jeugdinstelling lag de vraag om een oplossing te bedenken voor het creëren van een gebouw waarbij de groeps-groottes eenvoudig aan te passen zijn. Bij de woonafdelingen is de kans groot dat nieuwe inzichten en beleid op korte termijn nopen tot herverdeling van kamers en afdelingen. Om telkens een ideale stabiele groeps-samenstelling te kunnen vormen vinden door-gaans hoge kosten van ingrijpende verbouwingen plaats. Mede vanwege het hogere veiligheids-risico. Met deze specifieke flexibiliteit in het voor-uitzicht ligt het voor de hand extra aandacht aan dit vraagstuk te besteden, de toekomstflexibiliteit is tot een van de speerpunten van het ontwerp gemaakt.

Het woonprogramma en het slaapprogramma zijn in afzonderlijke bouwvolumes geplaatst aan weerszijden van een doorgaande patio. Door middel van een verbindingsgang worden deze programma's aan elkaar verbonden en tegelijkertijd de afscheiding van de patio gerealiseerd. Met dit mobiele element (verrijdbaar of eenvoudig te (de-)monteren) kunnen er eenvoudig verschillende groeps-groottes en aantallen worden gerealiseerd binnen de bestaande bouwmassa. Dit toont het principe van een flexibele groeps-grootte, dat ook voor toekomstige plannen toe-

pasbaar is.

Voor de huisvesting van de kortdurende opvang van het Leger des Heils in Enschede bleek het bestaande bankgebouw uiterst flexibel te zijn door de grote overspanningen, een slimme gevel-indeling en de extra verdiepingshoogte die het pand kent. Hierdoor is het betrekkelijk eenvoudig een nieuwe indeling te maken en totaal nieuwe installaties in te brengen.

Ook voor de nieuwbouw zijn deze principes toegepast. De constructie is zo uitgekiend dat er een maximale overspanning is waarin met lichte scheidingswanden de precieze indeling is gemaakt.

De indeling van het gebouw, met twee trappenhuizen, maakt het mogelijk het gebouw te splitsen in twee halfvrijstaande woonhuizen met commerciële ruimte (extra hoge begane grond) of als een appartementencomplex. In de huidige functie vervult het tweede trappenhuis de functie van vluchttrappenhuis. Ook de gevelindeling is eenvoudig en regelmatig en afgestemd op een maatvoering van praktische indeling. Dit principe is doorgevoerd tot en met het hangen sluitwerk van de ramen. De draaikiep ramen zijn voor het huidige gebruik afgesteld op de mogelijkheid 'alleen kiep' in verband met de veiligheid van de huidige gebruikers. Voor de toepassing van regulier woonprogramma kan dit hangen sluitwerk eenvoudig worden aangepast tot de gebruikelijke draaikiepstand.

Gebaseerd op het masterplan voor Nieuw Woelwijck is de ambitie benoemd om veertien woningen voor te bereiden op een mogelijke herontwikkeling voor eigengebruik of na afstoting door derden. Dit heeft gevolgen gehad voor de positionering op het terrein maar ook voor vorm, de indeling en de brandscheidingen. Vanaf het begin is dit integraal onderdeel van de opgave geweest. Een scenariostudie gaf het inzicht dat juist de positionering op dit grote terrein van grote invloed is op de redelijke verwachting van toekomstig anders gebruik. Daarom zijn er veertien

woningen die het meest dicht bij de openbare weg liggen, voorbereid om een mogelijke toekomstige afstoting.

Ook de positionering van de woningen ten opzichte van elkaar is zo afgestemd dat met een uitbreiding de huidige woning voor tien bewoners om te bouwen is tot twee woonhuizen voor zes bewoners. Dus ook na deze mogelijke uitbreiding moet het plan goed kunnen functioneren en goede buitenruimten en zichtlijnen hebben.

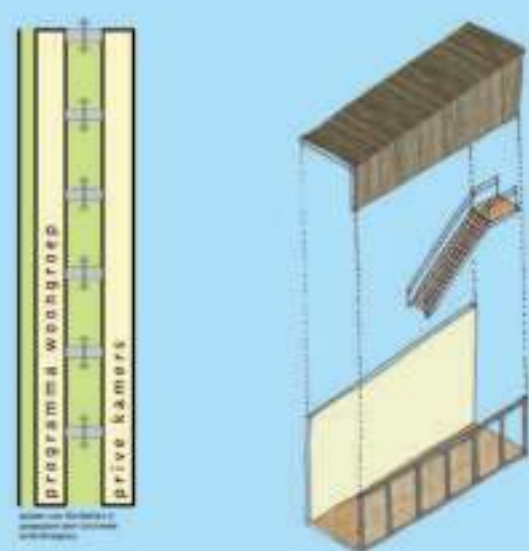
De grote woning dient te worden opgesplitst in twee brandcompartimenten. Deze zijn zo gekozen dat bij een toekomstige splitsing dit meteen de scheidingswanden zijn tussen de twee woonhuizen.

Ook is er in de kap van de woningen extra ruimte gerealiseerd. Dit bouwvolume beantwoordt enerzijds aan de ambitie om met een kap aan het huisgevoel te appelleren en aan de anderzijds zit in deze overmaat de mogelijkheid om extra woonruimten te creëren. De meerkosten bleven beperkt tot het voorbereiden van een extra trapgat. Ook is met deze overmaat ruimte gecreëerd om in de toekomst aanpassingen aan installaties mogelijk te maken.

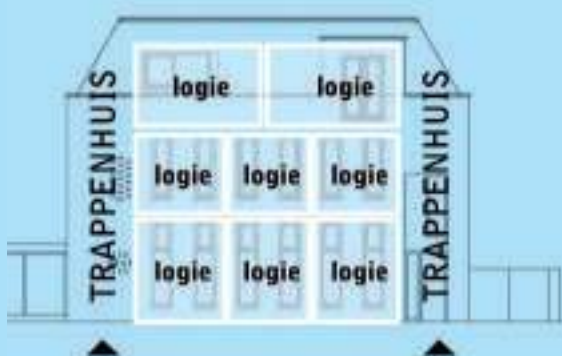
Deze overmaat in de kap bleek ook bij Zorgerf De Vlieger in Hogeveen een gouden vondst. Met het maken van schuurvolumes met een grote kap bleek dat tegen een passend budget meer kubieke meters gerealiseerd konden worden dan dat er op dat moment aan programma was vastgesteld. Tijdens de planontwikkeling en tijdens de bouw bleek dat juist deze ruimte de mogelijkheid bood om aanvullende wensen te kunnen realiseren. Met de realisatie van deze ontwerpen is aangetoond dat een duurzame vastgoed- en stadsontwikkeling goed samen kan gaan met realisatie van zorgprogramma. In een tijd waarin de zorg steeds verandert, biedt een flexibel ontwerp mogelijkheden om duurzame investeringen verantwoord te doen.



Het Naoberhuuske; lichte en verplaatsbare unit voor crisisopvang.



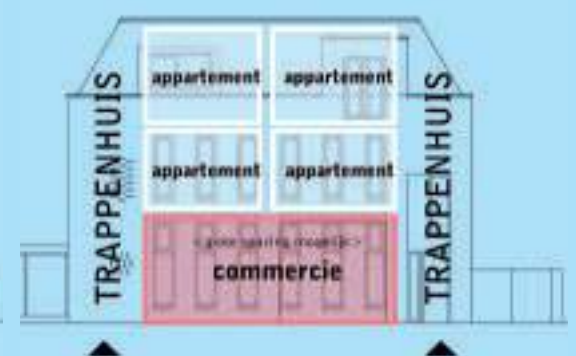
Concept flexibele verbindingsgang voor jeugdinstelling; groeps-groottes van woongroepen zijn eenvoudig aan te passen.



Scenario 1:
Logies met interne ontsluiting.

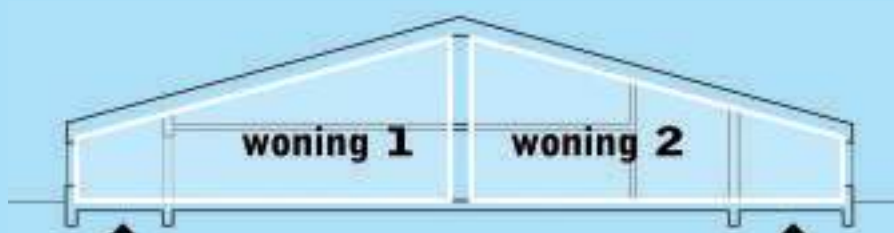


Scenario 2:
Grondgebonden woningen met optioneel
commerciële functie op maaiveld.



Scenario 3:
Dubbel portiekontsluiting met op de begane
grond een commerciële functie.

Leger des Heils: de regelmatige gevelindeling en (deels) vrije indeelbaarheid van de plattegrond maken latere herbestemming mogelijk.



Overmaat in de kap zorgt voor betaalbare vierkante meters die ruimte biedt aan ruimte voor installatie en toekomstige ruimtebehoefte. Ook is in het ontwerp rekening gehouden met de mogelijkheid om het gebouw te splitsen in twee kleinere woongroepen.





Opvanglocatie van het Leger des Heils in Enschede.



De woonkamer in de opvanglocatie in Enschede.

Interview

WAAR DE NOOD HET HOOGST IS

BRAM ABBES EN DANNY BODE, 'BOUWERS' VAN HET LEGER DES HEILS



Bram Abbes

In het hoofdkantoor van het Leger des Heils in Almere wordt ook al het vastgoed en het facility management aangestuurd. Danny Bode en Bram Abbes zwaaien hier de scepter, ze zijn de 'bouwers' van het Leger. Welke opgaven komen op hun pad en hoe gaan zij daar mee om? 'Wij kiezen voor een brede aanpak.'

Opgetekend door Kees de Graaf

■ 'We doen alles om mensen te helpen. Dat is onze passie.' Bram Abbes zet bij het begin van het gesprek direct de toon. 'We hebben een christelijke doelstelling en een hulpverleningsdoelstelling, vandoord zijn dat de peilers onder onze organisatie.' De voorzieningen die het Leger des Heils hiervoor inzet, zijn indrukwekkend en doen niet onder voor een reguliere zorginstelling dan wel woning-beheerder: 250 zorglocaties in beheer (80 in eigendom, 170 in huur) en 1.250 huurwoningen. Het gaat echter om meer dan alleen het bieden van een dak boven het hoofd, zo geeft Abbes aan: 'We werken vanuit de overtuiging dat we de rijkdom van het vinden van het geluk in God ook andere mensen gunnen. We bieden dus meer dan alleen "fysieke" hulp. Je moet het hele pakket zien: huisvesting, maaltijden en dan die extra dimensie. Dat doen we in totaal met een kleine 6.000 medewerkers en meer dan 12.000 vrijwilligers.'

BIJZONDER BEDRIJF

Waar Bram Abbes zich vooral bezighoudt met de landelijke facilitaire aspecten en met ontwikkel- en bouwtrajecten, is Danny Bode de echte vastgoedspecialist van het Leger. Hij neemt de contractuele, juridische en fiscale aspecten voor zijn rekening. Toen hij in dienst kwam, maakte hij kennis met de bijzondere insteek: 'We leveren 1,6 miljoen overnachtingen en 5,5 miljoen maaltijden per jaar. De naastenliefde speelt daarbij expliciet een rol. De oprichter William Booth had dat scherp gezien: het gaat allemaal samen. Soup, soap and salvation. En dat op een heel efficiënte en effectieve manier georganiseerd, in leger-vorm dus. Het was zijn idee over hoe Engeland vooruit moest komen. Niet voor niets publiceerde hij "Darkest England and the way out"; zijn principes zijn nog steeds van toepassing op onze zorg van vandaag.' Hoewel in de jaren 80 van de vorige eeuw de scheiding werd doorgevoerd tussen



Danny Bode

'Wij kiezen voor een brede aanpak. We doen alles om mensen te helpen.'

de kerk-activiteiten en de zorg van het Leger des Heils (waarvoor de overheid en verzekeraars de vergoeding betalen), zijn beide in de praktijk vaak nog wel onderling nauw verbonden. Bode legt uit: 'In onze buurtwoonkamers werken bijvoorbeeld veel vrijwilligers, die weer vanuit de kerk afkomstig zijn en daarmee ook een deel van de zorg leveren.' Waar veel zorginstellingen vaak voor een 'smalle' dienstverlening kiezen, toegespitst op één specifieke doelgroep, staat het Leger juist voor een brede aanpak. Abbes: 'We staan voor de onderkant van de samenleving, de mensen zonder helper en niet voor aparte groepen of branches.'

Die brede aanpak komt ook terug in de voorzieningen die het Leger aanbiedt: van een kinderspice tot en met een bejaardentehuis – en alles wat daar tussen zit. Er zijn kortdurende opvanglocaties in verschillende vormen als: dag opvang, nacht opvang, 24-uurs-opvang variërend in verblijfsduurlopend tot een half jaar. Maar ook beschermd wonen, zo legt Bode uit. 'Dat betreft mensen met een langdurige zorgindicatie die geestelijk ziek zijn, maar verder wel stabiel. Zij wonen in principe in de wijken; een klein deel stroomt op den duur uit naar reguliere woonvormen. Daarnaast hebben we bijvoorbeeld ook een "gewoon" verpleeghuis, in Maarssen. In Baarn hebben we zo'n verpleeghuis onlangs omgebouwd tot een verpleeghuis met cliënten met een complexe zorgvraag en veelal een verleden van dak- en thuisloosheid. Mensen die twintig jaar op straat hebben geleefd, krijgen vaak op jongere leeftijd al klachten en problemen die we normaal bij ouderen zien. Dat vraagt om een bijzondere aanpak met betrekking tot de zorg die geboden wordt en ook een specifieke omgeving. Waar de samenleving gaten laat vallen, daar springen wij op in. Maar omgekeerd geldt ook: wanneer een ander een beter kan, maken wij ons graag overbodig'

EIGEN GELD

Naast de aankoop en het beheer van bestaande panden (die al dan niet worden herontwikkeld) neemt nieuwbouw een belangrijke rol in. Voorbeelden zijn de zelfstandige cliëntenappartementen die aan de Oudezijds Armsteeg in Amsterdam en aan de Brakmanstraat in Enschede zijn gebouwd en op enig moment te gebruiken zijn als 'reguliere' woningen. Maar ook bijvoorbeeld de voorziening 'Bij Bosshardt', die dient als ontmoetingsplek voor de wijk en waarvan onlangs een mooi nieuw gebouw in Utrecht werd geopend, in de wijk Ondiep. Bode hierover: 'Wij betalen dat uit eigen geld, omdat de samenleving daarom vraagt. Welzijnsorganisaties hebben het bijvoorbeeld moeilijk; hun subsidies vallen weg en daarmee de mogelijkheid steunpunten in de wijk overeind te houden. Wij zien dan dat mensen in een isolement raken en proberen tegen de stroom in te roeien. De buurt geeft het aan: hier is behoefte aan. Soms doet een gemeente er geld bij, of een corporatie. Maar er is ook veel zelfwerkzaamheid. Mensen uit de buurt die goed kunnen koken en bijvoorbeeld wel een workshop willen geven. Zo moet je dingen combineren en met positieve energie zoeken naar effectieve samenwerking.'

Veel van de voorzieningen zijn te vinden in de steden. Abbes legt uit: 'Daar hebben onze cliënten hun netwerk en voelen zij zich vaak thuis. Maar het hangt vooral af van de soort zorg die we bieden. Verslavingszorg is bijvoorbeeld ook mogelijk "in de weide".'

KLEINE WONINGEN

De samenwerking met partners is een essentieel onderdeel in het werk. Abbes: 'Corporaties vragen ons letterlijk: sta ons met raad en daad terzijde. Wij zien dingen gebeuren in de wijk, die kunnen we terugkoppelen. Daarnaast zijn de gemeenten belangrijk. Vanuit onze twaalf werkeenheden onderhouden we met hen de contacten en dat is over het algemeen een heel actieve relatie. Dat schakelt prettig en snel.' Bode: 'Vanuit onze knowhow kunnen we bijvoorbeeld aangeven dat een dak- of thuisloze niet zoveel heeft aan een gewoon driekamerappartement. Daar voelt hij zich compleet in verloren. Liever hebben we dan zogenaamde doorstroomwoningen, die met 25 tot 30 vierkante meter groot genoeg zijn voor onze veelal eenpersoonshuishoudens.' Op dit punt aangekomen constateert Bode dat de huisvestingsproblematiek de laatste tijd toeneemt: 'We zien de laatste tijd dat betaalbare huisvesting steeds lastiger wordt. In het verleden betaalde de overheid alles achteraf, maar steeds vaker krijgen we alleen de zorg vergoed. De cliënt betaalt zelf de huisvestingskosten door middel van huur. Maar door de crisis is de groep mensen die bij ons aanklopt veel groter geworden.' Abbes vult aan: 'Het lijntje is soms dun, het kan maar zo gebeuren dat je in de problemen komt, door scheiding, financiële problemen of anderzijds en je op een bepaald moment aanklopt bij het Leger des Heils. We kennen voorbeelden van hele 'normale' mensen als jij en ik die dit is overkomen, en met verbazing terugkijken hoe snel de problemen zich op stapelden. Het kan iedereen overkomen en vaak sneller dan men denkt. Het probleem op dit moment is echter dat de "keten" vol zit: er vindt te weinig doorstroming plaats naar reguliere woningen. De groep mensen die eigenlijk bij de corporatie thuishoort, gaat verder groeien.' Door de scheiding van wonen en zorg moet ook het Leger nu een huur vragen die past bij het aantal 'woningwaarderingpunten' van de woning. 'Maar kan die groep dat betalen? Dat is wel onze zorg. Ook wij kunnen niet oneindig onrendabele voorzieningen in de lucht houden. De uitdaging is dus om nieuwe concepten te vinden en nieuwe partners.'

NU EVEN NIET

Voor een deel kan het Leger des Heils voorzien in de behoefte door zelf panden aan te kopen en daar kleine, zelfstandige apartemen-

'We proberen zo flexibel mogelijk te bouwen.'

ten in te realiseren. Abbes: 'Wij haken aan op lokale initiatieven en energie.' In Amsterdam wordt daartoe een kantoorflat bijvoorbeeld omgebouwd. Er zijn zelfs gedachten om een eigen Leger des Heils-woningfonds op te richten, waarin belegd kan worden. Daarnaast worden er voortdurend lijntjes uitgeworpen naar de woningcorporaties, maar door de financiële problemen die daar bestaan, zijn de mogelijkheden ook niet altijd even groot. Bode: 'We hebben het liefst van die kleine wederopbouwflats in drie tot vier lagen, waarbij we één woning kunnen ombouwen tot een gemeenschappelijke ruimte. Liever geen grote flats of eengezinswoningen, daar kunnen we niet veel mee beginnen. De reactie bij corporaties is echter al snel "nu even niet", omdat men zich niet wil branden aan zaken die nog niet helemaal helder zijn.' Eenzelfde soort voorzichtigheid merkt Abbes bij de gemeenten: 'Zij zijn door de decentralisaties vaak verantwoordelijk geworden voor een veel groter deel van de zorg in het sociaal domein. Om te zeggen dat ze verstijfd van angst zijn, gaat wellicht wat ver, maar men is wel voorzichtiger geworden, en in afwachting van de uiteindelijke effecten van de transitie.'

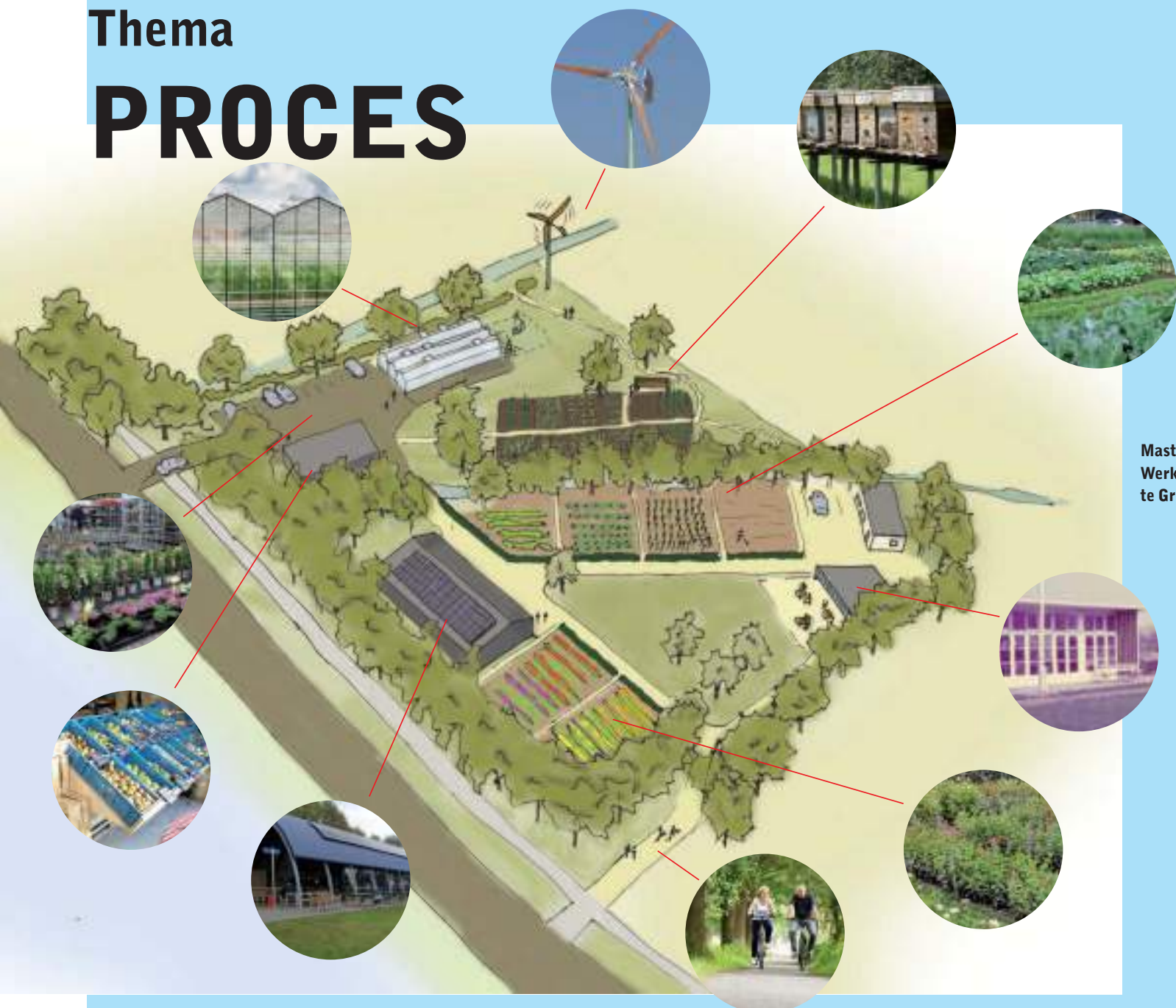
SOEP SCHEPPEN

Omdat de zorg – en de maatschappelijke opvang in het bijzonder – zo fors in beweging is, is flexibiliteit een van de sleutelbegrippen in de strategie van het Leger des Heils. Bode legt uit: 'We proberen zo flexibel mogelijk te bouwen. Subsidieregimes en gemeentelijke regelingen bestaan soms maar vier, vijf jaar – als die aflopen ziet de wereld er ineens weer heel anders uit. Daar moet je op voorbereid zijn.' Snel kunnen schakelen, blijft een van de kernkwaliteiten van de organisatie, zo sluit Abbes af: 'De opvang van asielzoekers is een treffend voorbeeld. We leveren dagelijks beheer en woonbegeleiding, maar vangen ook uitgeprocedeerde asielzoekers op. En we bieden crisisopvang, soms heel acuut. Dan belt een burgemeester dat hij "morgen drie bussen met mensen heeft", wij leveren dan de begeleiding en toezicht en regelen veel praktische zaken. En onze directeur staat dan zelf soep te scheppen. Dat is de spirit: we gaan het doen!'



Kamer kortdurende opvang Leger des Heils in Enschede.

Thema PROCES



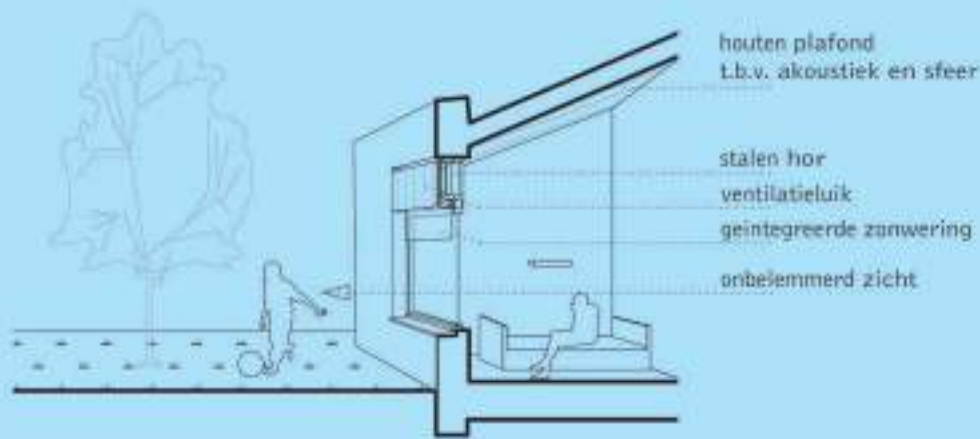
Masterplan
Werken met Zorg
te Groningen.

■ Om van een idee of een vraag tot een concreet gebouw te komen kunnen verschillende wegen worden bewandeld. In deze tijd worden veel (ontwerp)opdrachten uitgezet in de vorm van integrale aanbestedingen. Ontwerp en bouw worden dan bij één partij ondergebracht. Hiernaast worden soms ook de financiering, het onderhoud en de exploitatie van een gebouw tot het aanbestede deel gerekend. Deels wordt dit ingegeven door wetgeving rond het uitgeven van opdrachten waarbij publieke gelden worden besteed. Maar ook wordt bewust steeds meer de verantwoordelijkheid bij de bouwende partijen gelegd. Men hoopt op een integrale aanpak waarbij de markt de meest intelligente, duurzame en goedkope oplossing ontwikkelt en de gebruiker slechts het pand huurt of koopt voor het gebruik. Ook in zorgopgaven is dit soms het geval. Bij de ontwikkeling van woonvoorzieningen en de extramuralisering van instellingsterreinen wordt de markt vaak volop betrokken, om het onderste uit de kan te halen (ook financieel, voor de zorg - instelling als grondeigenaar). Het idee is dat de zorgverlenende partij kan zich richten op haar kerntaak (zorgen) en door grondverkoop daar maximaal geld voor kan verdienen.

In sommige gevallen kan deze werkwijze een goede oplossing zijn. Hoewel in het verleden vaak de prijs de doorslag gaf, is er gelukkig steeds meer ruimte gekomen voor kwalitatieve factoren zoals ontwerp kwaliteit, duurzaamheid, publiek gerichtheid, ruimtelijke kwaliteit, projectbeheersing, et cetera. Deze bredere insteek wordt gevat in de term Economisch Meest Voordelige Inschrijving (EMVI). Een goede aanbesteding bestaat bij het vooraf zo precies mogelijk schriftelijk in beeld brengen van het programma van eisen. Adviesbureaus hebben zich hierin gespecialiseerd. Het programma wordt uitgedrukt in teksten en getallen. De ruimtelijke vertaling en de oplossingen worden uitgesteld tot na de aanbesteding. Het ontwerp wordt immers bij de marktpartij neergelegd! Onze ervaring is dat juist specifieke zorgvragen en zorgvisies zich niet zo makkelijk laten vangen in woorden en getallen. Er worden geen generieke oplossingen gewenst, maar zeer specifieke. Juist de dialoog, het samen praten, schetsen en zoeken naar de beste oplossingen levert verrassende resultaten. Deze worden in een geheel 'dicht-getimmerd' aanbestedingsproces niet bereikt. Door samen stap voor stap een vooraf uitgedacht

proces te doorlopen, worden gezamenlijk ervaring en kennis opgedaan. Dit resulteert in de best passende oplossing. Elke opdrachtgever, elke zorgvraag en zorgvisie, elke locatie, elk budget en elke opgave is namelijk uniek. In een proces van ontwerpend onderzoeken gaan wij al tekenend en rekenend met de opdrachtgever stapsgewijs op zoek naar de vraag achter de vraag. Door een integraal en transparant ontwerpproces worden gezamenlijk met alle partijen de wensen van gebruikers en opdrachtgevers vertaald in een passend ontwerp. Daar zetten we een breed scala aan instrumenten in, afgestemd per fase en per project. Aan de hand van enkele voorbeelden laten we zien dat 'maatwerk' vaak het beste resultaat oplevert. Van de grootschalige gebiedsopgave tot en met een cruciaal detail in de gebouwen.

MASTERPLAN ALS FLEXIBEL RAAMWERK
Planvorming start op een moment waarbij een voorschot op de toekomst wordt genomen. Een gebouw gaat immers enkele decennia mee. Ook de planvorming beslaat vaak een langere periode waarbij inzichten ontwikkelen en wijzigen. Om toekomstige ontwikkelingen te faciliteren werken we vaak met een masterplan. Dit masterplan geeft



Nieuw Woelwijck; in verband met veiligheid bestaat het grote raam uit vast glas. Achter het luik bevindt zich een kleiner te openen deel en een hor.

op hoofdlijnen richting aan toekomstige ontwikkelingen. Dit wordt vastgelegd in globale tekeningen met programmatische vlekken en ambities en voorwaarden voor ontwikkeling van een gebied. Ook geeft een masterplan een verleidelijk beeld dat partijen enthousiast maakt over de plannen.

Voor opdrachtgevers is dit een goed middel bij planvorming over langere perioden. Maar ook voor bijvoorbeeld gemeenten. Door eerst overeenstemming te bereiken over een masterplan heeft de gemeente een kader om toekomstige planvorming aan te toetsen.

Voor de jonge zorgorganisatie Werken Met Zorg biedt het masterplan, voor hun nieuwe locatie in Groningen, het middel om met de gemeente tot overeenstemming te komen voor het gebruik van de locatie en een globale toezegging te doen over nog te realiseren gebouwen. Vanwege een bovenverwachte groei van de organisatie blijkt, binnen een jaar, dat de geplande nieuwbouw veel groter moet worden dan eerst aangenomen.

Het masterplan geeft voldoende houvast om te onderzoeken wat de maximale afmetingen van een verantwoorde nieuwbouw zijn. Bij de gemeente resulteert dit in een vlotte toezegging van medewerking aan de realisatie van het optimale programma.

Bij Nieuw Woelwijck, een Dorpsgemeenschap van circa vierhonderd bewoners met een meervoudige handicap, resulteerde het proces in het maken van een masterplan voor het totale terrein dat vervolgens stapsgewijs werd uitgevoerd in een proces van 'learning by doing'. Vanuit een sterke visie op zorg besloot Nieuw Woelwijck zelf de regie te voeren over de transformatie die het dorp zou moeten doormaken. In een proces van 'co-creatie' met de architect is een zorgvuldig stappenplan ontwikkeld waarbij met voortschrijdend inzicht geleidelijk deze grote klus kon worden geklaard. Het oorspronkelijk gedachtegoed van Nieuw Woelwijck vormde voor DAAD Architecten (in samenwerking met BoschSlabbers landschapsarchitecten) een waardevol startpunt voor de transformatie van Nieuw Woelwijck. De relatie tussen architectuur en landschap bleef uitgangspunt. Net als de aandacht voor de gebruiker.

Om overzicht te krijgen van de omvang van het vraagstuk zijn eerst verkenningen gedaan of hoofdlijnen. De huidige huisvesting werd vergeleken met de eisen voor nieuwbouw. Inzichtelijk werd gemaakt welk ruimtebeslag dit op de locatie zou vergen en welke kosten er eventueel mee gemoeid waren.

BEHOUDEN EN VERBETEREN

Ook voor de centrumgebouwen van Nieuw Woelwijck werd een inventarisatie gemaakt op onderhoud, energiebehoefte en welke ruimtelijke vraagstukken er spelen. Door inzichtelijk te maken wat het energetisch opwaarderen van gebouwen betekent in bouwkundige, ruimtelijke, comfortwinst en financiële zin van kosten en opbrengsten kon er per bouwdeel een optimum worden gezocht in de gekozen oplossingen. Het bestaande dorp kent veel kwaliteiten die typisch zijn voor Nieuw Woelwijck en worden gewaardeerd door haar bewoners, zoals de eenheid die er is doordat het geheel zich als een familie van gebouwen manifesteert. Ook de sterke samenhang met het landschap is een belangrijk uitgangspunt. Het is belangrijk deze kwaliteiten vast te houden en te versterken. In Nieuw Woelwijck zie je als het ware een familie van gebouwen: ze zijn allemaal anders en toch horen ze bij elkaar. Dat is een belangrijke kwaliteit. DAAD Architecten wilde dat de renovatie van het dorpscentrum en de nieuwbouw één geheel zou blijven vormen. Maar ook waren er verbeterpunten. Doordat de bestaande woongebouwen allemaal hetzelfde alzijdige uiterlijk hebben, ongeacht de oriëntatie op de omgeving was het moeilijk om je te oriënteren. De kernwaarden en ambities zijn gezamenlijk geformuleerd. Vervolgens is nagedacht over hoe de zorg van Nieuw Woelwijck er in de toekomst uit zou kunnen zien. De beoogde ontwikkelingen zouden in een lange exploitatie van betekenis moeten zijn.

Het masterplan werd compleet gemaakt met een prioriteitenlijst. Omdat de totale transformatie wel tien jaar zou gaan beslaan, moest het mogelijk zijn tijdens het proces steeds bij te schaven. Inzichten veranderen, prijsstellingen enz. Op basis van de prioriteitenlijst konden elke keer de keuzes worden getoetst en ingepland. Op basis hiervan is een masterplan gemaakt waarin de grote lijnen

werden vastgelegd en op hoofdlijn een planning is uitgezet. Na het goedkeuren en vaststellen van het masterplan is begonnen met de realisatie van het eerste deel. Door eerst veertien nieuwe woningen te bouwen, kon een verhuisbeweging op gang worden gebracht, zodat iedereen maar een keer hoeft te verhuizen.

OP WARE GROOTTE NABOUWEN

Juist in zorgopgaven is het belangrijk om een goede dialoog tot stand te laten komen tussen de ontwerpende partijen en de zorgverlenende partijen. Mensen die weten wat het is om 'met de handen aan het bed te staan', geven juist die inbreng die nodig is om ontwerpen te maken die de zorg ondersteunen. Doordat er veel verschillende disciplines aan tafel zitten, is het belangrijk om elkaar goed te begrijpen. Hiervoor worden allerlei verschillende middelen ingezet. Zo kunnen maquettes helpen voor leken om de ruimtelijke consequenties van ontwerpbeslissingen te overzien. Maar het kan ook 'op ware grootte'. Zo is in het pand van DAAD Architecten in Beilen een badkamer van circa 90 vierkante meter nagebouwd van plastic, karton en hout. Dit model is uitvoerig getest met bedden, rolstoelen, tilliften enz. Hierdoor konden zichtrelaties worden getest, maar ook bijvoorbeeld de draairichting van deuren – tot en met de positie van de schakelaars. Op basis van wat opdrachtgever en architect leerden van dit model zijn 38 badkamers gerealiseerd.

SPECIFIEKE OPLOSSINGEN

Het co-creatieproces leidt niet zelden ook tot specifieke oplossingen, is onze ervaring. De integrale benadering van vraagstukken, het samen zoeken en ontwerpen geeft soms verbluffend eenvoudige oplossingen. Zo werden bij Nieuw Woelwijck de ramen van de bestaande zorggebouwen voorzien van sloten om bewoners binnen te houden en werden er horren geplaatst om insecten buiten te houden. Hierdoor werd de relatie tussen binnen en buiten behoorlijk vertroebeld. Met alle partijen is een oplossing bedacht om een groot raam te maken dat een mooi zicht op de omgeving geeft met daarboven een te openen luik met een vaste hor. Deze oplossing klopt helemaal, voldoet aan alle regelgeving en vergroot het woongenot voor de bewoners.



1. Masterplan met stapsgewijze transformatie van het gehele terrein.



2. Ontwerp van de woning van binnenuit, maquette tbv doorspreken dagritmes bewoners.



3. Uitwerking van verschillende clusters, hiermee wordt de herkenbaarheid van de eigen woning vergroot.



4. Van de badkamer wordt op ware grootte een maquette gebouwd.



5. De badkamer wordt uitvoerig getest met bedden, rolstoelen en tilliften.



6. Aan de hand van een prototype wordt het meubilair met de gebruiker getest en verbeterd.



7. Het resultaat; een badkamer die aansluit bij de specifieke eisen.



Nieuw Woelwijck te Sappemeer.



De bestaande gebouwen krijgen met de verduurzaming een vernieuwd aanzicht.

Interview

VASTHOUDEN AAN DE EIGEN VISIE TRIX HIEMSTRA EN THEO HOEKSTRA OVER HET GOEDE LEVEN

Trix Hiemstra



De zorg is veranderd, Nieuw Woelwijck is gebleven. Met een sterke eigen visie op 'het goede leven', waarbij een kleine 400 bewoners met een verstandelijke beperking samenwonen in een dorpsgemeenschap. Trix Hiemstra en Theo Hoekstra leggen uit waar de kracht van Nieuw Woelwijck in schuilt en hoe zij die bewaken.



Theo Hoekstra

Opgetekend door Kees de Graaf

■ In de jaren '70 werd op leeg bouwland aan de rand van Sappemeer een bijzonder dorp gebouwd. De initiatiefnemers wilden – letterlijk en figuurlijk – afstand nemen van de klassieke opvang van gehandicapten zoals zij die in de kliniek Groot Bronswijk hadden meegemaakt. De zorg voor gehandicapten moest menswaardiger en daar hoorde ook een andere manier van wonen bij. Bijna veertig jaar na de 'inhuizing' staat dat uitgangspunt nog steeds overeind, aldus Trix Hiemstra: 'Binnen Nieuw Woelwijck is een eigen samenleving opgebouwd waarin bewoners in een bewust aangepaste omgeving een zo gewoon mogelijk bestaan leiden. De samenleving is natuurlijk niet stil blijven staan, maar wij hebben onze visie niet aangepast. Andere stromingen gaven aan dat het allemaal toch heel anders zou moeten. We brengen regelmatig naar voren dat een gemeenschap als de onze in een behoefte voorziet voor mensen met een ernstige verstandelijke beperking.' Theo Hoekstra vult aan: 'De verscheidenheid, dat er iets te kiezen is, dat is juist mooi. Mensen met een beperking kunnen in de stad wonen, op een boerderij, maar ook hier. Er is een groep mensen die behoefte heeft aan bescherming, veiligheid en geborgenheid. Daar voorziet Nieuw Woelwijck in. Deze plek is en blijft nodig in Nederland.'

EIGEN MOMENTEN

Volgens Hiemstra en Hoekstra is er een belangrijk verschil tussen wat mensen kunnen en wat ze aan kunnen. Theo: 'Het gaat hier over het algemeen over mensen met een ernstige problematiek. Het is uiteraard fijn voor mensen als ze zelf naar school kunnen

'Deze plek is en blijft nodig in Nederland.'

gaan of zelfstandig in een appartement kunnen gaan wonen. Maar de mensen die hier leven kunnen dat niet. Trix Hiemstra: 'Wij proberen een gevuld bestaan te bieden. Theater, koffiedrinken, feesten, een eigen bloemenmarkt. We zetten ons ervoor in om bewoners een omgeving te bieden waar ze zich veilig voelen en elkaar kunnen ontmoeten, en waar hun ontwikkeling optimaal kan verlopen.'

De principes van de zorg zoals de initiatiefnemers van Nieuw Woelwijck destijds formuleerden gelden voor het grootste deel nog onverkort. Hiemstra: Nieuw Woelwijck kiest voor groepswonen met daar waar wenselijk individuele momenten voor bewoners, in tegenstelling tot andere woonsituaties waar men kiest voor een individueel bestaan met waar wenselijk gezamenlijke momenten. Hoekstra vult aan: 'We kwamen uit een psychiatrische omgeving waarin mensen liefdevol werden verzorgd, maar met liefde alleen kom je er niet. Er is de afgelopen decennia zoveel meer kennis en deskundigheid ontstaan. We hebben vanaf het ontstaan van Nieuw Woelwijck onze eigen driejarige opleiding, waarin voortdurend nieuwe inzichten worden verwerkt. Ook bij- en nascholing hebben we ontwikkeld. Je moet niet stil blijven staan.'

UNIEK PERSOON

Hoewel het dorp Nieuw Woelwijck inmiddels 39 jaar bestaat, is de zorg voor deze specifieke groep nog jong. Trix Hiemstra legt uit: 'Vergeet niet, nog niet zo heel lang geleden werd er nog in witte jassen rondgelopen. Deze mensen werden in gesloten paviljoens



Zware dakranden drukken het gebouw, weinig accent bij de entree.



Nieuwe dakranden met een opbouw voor installaties tpv de entree.



Huidige kwaliteit van het overdekt binnenkomen.



Wooncluster Den; overdekt binnenkomen ook voor de nieuwe woningen.



Winkel, boeidelen en dakranden lopen in elkaar over.



De vernieuwde kap met vergrote overstek tbv een wachtruimte voor de winkel.



Het dorps huis van architect Leo de Jonge in de jaren '70.



Vernieuwing van de kap met een nieuw kleurenpallet verwijst naar de oorsprong.



Aanpassingen en toevoegingen zijn uitgevoerd in één materiaal.

Nieuw Woelwijck op de overgang van Hoogezand naar het open landschap van de Groninger Veenkolonieën.





Nieuw Woelwijck: wooncluster Spar; wonen aan de weide.



Nieuw Woelwijck: wooncluster Iep; wonen aan de boomgaard.

gehuisvest, alsof ze ziek waren. Dat paste in het denken van toen. Vervolgens licht Theo Hoekstra de ontwikkeling van de paradigma's toe. 'Daar hebben wij het paradigma van 'het Goede Leven' aan toegevoegd. Ieder mens is een uniek persoon, met eigen behoeften. Wij richten ons in de begeleiding vooral op ontmoeten, verzorgen, opvoeden en ondersteunen. Daarbij komen we zeker, met bewoners ook buiten onze dorpsgemeenschap, om te winkelen bijvoorbeeld. Ze zijn niet uitgerust voor de grote wereld, het leven speelt zich grotendeels binnen Nieuw Woelwijck af.'

De groep waaraan deze begeleiding wordt geboden is divers; van jonge kinderen tot en met de oudste bewoner van 97. Het primaire verzorgingsgebied is Noord-Nederland. Hoekstra: 'We willen niet groter groeien dan we nu zijn. We hebben nu zo 'n 45 woonhuizen waar bewoners in groepen van acht tot tien personen wonen. Het totale terrein is 55 hectare groot. Uitbreiding zou in principe begrijpelijk zijn, aangezien de wachtlijsten er niet om liegen. Maar het vraagt grote inspanning om begeleiders op te leiden tot bewakende vakkrachten gezien de complexiteit van de handicaps van de bewoners die op Nieuw Woelwijck wonen. We hebben zagezegd de handen wel vol.'

KARAKTER BEHOUDEN

In 2007 werd hier een belangrijke basis voor gelegd, met een masterplan voor een totaal-aanpak van het dorp. Hoekstra hierover: 'In 2017 moet dat eigenlijk klaar zijn, maar door de noodzaak van aardbevingsbestendig bouwen hebben we nu even een hick-up. Maar dat gaat vast goed komen.' De afgelopen jaren zijn veel van de jaren '70 woningen ingrijpend gerenoveerd of er is nieuwbouw voor in de plaats gekomen. In een nauwe samenwerking tussen de organisatie, DAAD Architecten en het uitvoerend bouwbedrijf hebben de werkzaamheden plaatsgevonden. Hoekstra: 'We hebben vooral geprobeerd om het karakter van Nieuw Woelwijck te behouden. Heel veel "waarden" komen terug, tot en met de materialen die worden gebruikt, zoals het berkenhout in het interieur.' In het proces dat meerdere jaren in beslag heeft genomen, kon voortdurend finetuning plaatsvinden: 'Ten opzichte van de eerste 14 woningen die we onder handen namen hebben we steeds weer bijgeleerd, het gaat daarbij om de details – de basisprincipes zijn dezelfde. Wel hebben we voor uiteenlopende zorgbehoeften gebouwd, zodat we brede zorg kunnen aanbieden die bewoners nodig hebben.'

Hiemstra over de impact van deze operatie: 'Tijdens de verbouwing bleef de winkel wel open. Het dorp is bewoond gebleven. Onze bewoners raakten daardoor, in meer of mindere mate, wel van slag. Ze durven bijvoorbeeld niet bij hun nieuwe huis naar binnen, of gaan terug naar hun oude huis. De bewoners hebben zeker ook moeten wennen aan hun nieuwe, huizen, die voor bewoners heel anders, maar ook een stuk groter zijn dan de oude.'

GRILLIGE POLITIEK

In de tussentijd hebben gemeentelijk decentralisaties plaatsgevonden, waarbij bepaalde verantwoordelijkheden voor de zorg zijn overgegaan van het nationale naar het lokale niveau. Hoe raakt dit Nieuw Woelwijck? Hoekstra: 'Ze gaan grotendeels aan ons voorbij. Alles kon gelukkig doorgaan, ook de vernieuwingsplannen. We houden uiteraard wel een open oog voor de ontwikkelingen die om ons heen plaatsvinden.' En de toekomst? Die laat zich moeilijk voorspellen, aldus Hiemstra: 'We gaan rustig door, de vraag naar onze zorg blijft. Net zo goed als er een groei is van de groep mensen met moeilijk gedrag.' Wat wel invloed heeft op Nieuw Woelwijck, is de wijziging van ZZP-categorieën (Zorg Zwaarte Pakket) bij de toelating van nieuwe bewoners. 'Mensen met een lage ZZP mogen we niet meer opnemen. De aanmeldingen zijn er nog wel degelijk, maar we kunnen die niet honoreren. Wat wel jammer is, want als je ook bewoners hebt minder complex gedrag, zorgt dit voor een beter evenwicht binnen de dorpsgemeenschap. Dat evenwicht en dat principe komen daarmee wel onder druk te staan.' Hoekstra vult aan: 'Het is jammer om te zien hoe de regelgeving in dit land toch heel sterk sturend is. Iedereen moet de eigen regie voeren en zelf weer in de wijk gaan wonen. Inmiddels zit dat denken zeer zwaar verankerd in onze samenleving. Er zal een groep mensen overblijven die daar niet toe in staat zullen zijn, zij blijven achter. Dat zal tot clusters van complexe handicaps leiden. Daarom zijn er ook zoveel ouderinitiatieven op dit moment, van mensen die zeggen dat ze geen goed plek meer voor hun kind kunnen vinden.'



Nieuw Woelwijck; het gerenoveerde wooncluster Den.



Nieuw Woelwijck; wooncluster Eik.



Theehuis en kinderboerderij voor NOVO te Harkstede.



Woonzorgcentrum Selkersgoorn te Dalen.



Zorglandschap Stegerveld te Ommen.



Abbeyfield te Zwolle, woonvorm voor alleenstaande ouderen.



36 appartementen voor jongvolwassenen met een beperking.



Werkgebouw 'Werken Met Zorg' te Groningen.



St. Jan, woongroep voor jongeren te Kloosterburen.

DAAD-CAHIER,
bericht uit de wereld van de architectuur
verschijnt onregelmatig.
© DAAD Architecten BV, 2019

Redactie/

Titus Mars, Rob Hendriks, Kees de Graaf

Ontwerp/

Office for Design, Loek Kemming

Druk/

Grafistar, Lichtenvoorde

Fotografie/

Marianne Berkhof

omslag 1, omslag 2, 8 b, 12 o, 14, 17, 18 b, 20, 21, 23,
24, 26, 30 o, 32 rb, 32 (1e en 3e van rb), 33 b, 36 lb,
omslag 4

Jacomien Boonstra

29 o, 30 b, 32 (2e van rb en ro), 34, 35

Christiaan de Bruijne

8 o, 10, 12 b, 13, 36 (Abbeyfield)

DAAD Architecten

overige foto's

Bij DAAD Architecten in Beilen vindt, naast werk aan de concrete ontwerp- en bouwopgaven, architectonisch onderzoek plaats: de veranderende verhouding tussen architectuur en landschap, de omgang met de geschiedenis, tijd en complexiteit, het verhaal en de zintuiglijke beleving van architectuur en andere aan de ontwerpdiscipline gerelateerde vraagstukken. DAAD Architecten is een architectenbureau waarin architectuur, onderzoek en bouwen als samenhangend geheel zijn ondergebracht. Door de integratie van disciplines is een efficiënte aanpak van interdisciplinaire opdrachten mogelijk vanuit één visie en op één kwaliteitsniveau.

Met vijftien medewerkers werkt het bureau, gevestigd in Beilen, aan opdrachten van verschillende aard en omvang. DAAD Architecten opereert op het grensvlak van architectuur en landschap, in complexe stedelijke en landelijke situaties, met een scherp bewustzijn van de tijd en vanuit een sterke betrokkenheid bij de mens in zijn ruimte.

DAAD Architecten
Paltz 21
9411 PM Beilen
telefoon 0593 582450
email info@daad.nl
www.daad.nl

